

תוכנית הלימודים בהיסטוריה בחמ"ד לכיתות ט-י"ב

לבית הספר העל-יסודי
הממלכתי-דתי | ירושלים

משרד החינוך
המזכירות הפדגוגית
אגף חברה ורוח
הפיקוח על היסטוריה בחמ"ד

תוכן העניינים

5	מבוא
8	מבנה התכנית
9	מטרות
11	דרכי הוראה ולמידה
13	הערכה כמעצבת הוראה
15	התכנית לכיתה ט'
29	התכנית לכיתה י'
56	התכנית לכיתות י"א-י"ב

תכנית הלימודים בהיסטוריה לחטיבה העליונה בחמ"ד פותחה בידי ועדה שמונתה על ידי הנהלת האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך.

חברי הוועדה:

פרופ' שאול שטמפפר, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים, יו"ר הוועדה
ד"ר מלכה כ"ץ, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך, מרכזת הוועדה
גב' שרה ויזר, המינהל לחינוך דתי, משרד החינוך, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד (תשנ"ה- תש"ע)
גב' בלהה גליקסברג, המינהל לחינוך דתי, המזכירות הפדגוגית, מפמ"ר היסטוריה בחמ"ד (משנת תש"ע)
ד"ר יוסי אבנרי, מכללת אשקלון ומכון לנדר, מרכז אקדמי ירושלים
ד"ר ישי ארנון, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר חוה אשכולי-וגמן, המכון לחקר השואה, אוניברסיטת בר-אילן
גב' ורדה אשכנזי, האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך
פרופ' בת-שבע אלברט, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר ימימה בנמלך-חובב, ביה"ס התיכון-ניסויי-תורני לבנות "פלך"
פרופ' ישראל ברטל, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, האוניברסיטה העברית בירושלים
פרופ' כרמי הורביץ, היסטוריה וספרות יהודית של ימי הביניים, מכון לנדר, מרכז אקדמי ירושלים
גב' תהילה זיכרמן, אולפנה לבנות "נוה חנה", אלון שבות
גב' רויטל טיקוצ'ינסקי, "אולפנת נגה", בית שמש
ד"ר רפאל ינקלביץ', המחלקה לתולדות עם ישראל, אוניברסיטת בר-אילן
גב' רחל נבט, אולפנה לבנות, אשדוד
ד"ר הילדה ניסימי, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
מר חנן צוקר, בית הספר התיכון ע"ש צוריאל סמית ליד מכון הרטמן, ירושלים
ד"ר יצחק ציטרון, בית הספר תיכון עירוני ו' חיפה, מכללת שאנן חיפה, אוניברסיטת בר-אילן שלוחת יד-נתן
ד"ר אפרים שהם-שטיינר, המחלקה להיסטוריה של עם ישראל, אוניברסיטת בן גוריון באר שבע, בית הספר התיכון ע"ש הימלפרב, ירושלים
פרופ' דניאל שפרבר, ראש מועצת החמ"ד, אוניברסיטת בר-אילן (תשנ"ה- תשס"ה)
פרופ' מרגלית שלה, לימודי ארץ ישראל ומגדר, אוניברסיטת בר-אילן

ייעוץ מקצועי:

פרופ' נחם אילן, אסלאם ויהודי ארצות האסלאם בימי הביניים, מכון לנדר, מרכז אקדמי ירושלים
ד"ר ז'ק ארנפרוינד העת החדשה, המחלקה להיסטוריה כללית, אוניברסיטת בר-אילן
ד"ר הלל כהן, הלאומיות הערבית המודרנית במזרח התיכון, האוניברסיטה העברית ירושלים
פרופ' חגית לבסקי, תולדות מדינת ישראל, החוג ליהדות זמננו, האוניברסיטה העברית ירושלים
פרופ' דן מכמן, השואה, אוניברסיטת בר-אילן, יד ושם, ירושלים
ד"ר עמנואל פרידהיים, תולדות עם ישראל בימי הבית השני, אוניברסיטת בר-אילן
פרופ' יהושע שוורץ, ארץ ישראל בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד, אוניברסיטת בר-אילן

כתיבה ועריכה:

ד"ר מלכה כ"ץ
שרה ויזר

קראו והעירו בשלבי הכתיבה:

חנה אדן, מרכזת אשכול חברה, האגף לתכ"ל, משרד החינוך התרבות והספורט, ירושלים
ד"ר צופיה יועד, מ"מ מנהלת האגף לתכ"ל, משרד החינוך התרבות והספורט, ירושלים

קרא והעיר:

ד"ר יהושע רוזנברג, מתאם תכניות לימודים בחמ"ד ובאגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, משרד החינוך

עריכת לשון:

עטרה סמואל
דרורה ועדיה

סדר, לוחות:

ארט פלוס בע"מ

חזרה לתוכן

”זְכֹר יְמוֹת עוֹלָם בְּיַד יְשׁוּנוֹת דָּר וְדָר” (דברים לב, ז)

העבר האנושי, כפי שהוא בא לידי ביטוי בחייהם של יחידים וחברות, עמד מאז ומתמיד במוקד עניינו של העיון ההיסטורי. בפסוק משירת ”האזינו”, אנו מצווים לזכור את העבר כדי להעמיק בהבנתו ולרכוש יכולת להתבונן משמעותית בהווה. לימוד ההיסטוריה הוא הניסיון להבין, עד כמה שאפשר, את תולדות האנושות, את דרכי התפתחותה ואת הסיבות לתהליכים ולאירועים השונים שהתרחשו בעבר ומתרחשים עתה. הכרת העבר והבנתו הן כלי חיוני להבנת האדם את התקופה שבה הוא חי: סדרי החברה, אמונות ודעות, מושגים וכיו”ב, והן גם כלי חיוני להיערכותו לקראת העתיד.

השפע האינסופי של אירועי העבר והמקורות העוסקים בהם אינו מאפשר התוודעות לכל ההיסטוריה; לאמיתו של דבר, גם לא כל דבר שהתרחש בעבר הוא אכן מעניין ובעל חשיבות. על כן, מעצם מהותו, עיון היסטורי הוא סלקטיבי וגבולותיו נקבעים הן על פי איכותם של המקורות ההיסטוריים ששרדו ואשר הגיעו לידינו, והן על פי שיקולי דעת שונים של החוקרים, שהם בחלקם שיקולים רעיוניים, בחלקם שיקולים של פרספקטיבה, ובחלקם שיקולים טכניים.

נוכח כל אלה, על הלומדים להיות ערים לגישות השונות בחקר העבר ולמגבלות של כל גישה וגישה.

במסגרת לימודי ההיסטוריה הכללית ובאמצעות כלי המחקר ההיסטוריים מטופחת יכולתם העיונית של הלומדים ונחשפים בפניהם רב-גונית של האנושות והזיקות והקשרים הקיימים בין קבוצות שונות בחברה האנושית.

לימוד תולדות עם ישראל בתוך המסגרת הזאת הוא ניסיון להכיר ולהבין את עברנו, את תרבותנו ובכלל זה את הרקע ליצירה הדתית-תורנית, ההלכתית והעממית של עמנו לדורותיו.

העיסוק בתולדות עם ישראל מציג את הייחודי והשונה שבו לצד המשיק והמשותף לו ולתולדות כלל האנושות.

”יסוד חשוב בתפיסת החינוך הממלכתי-דתי: הוא הציווי ’בכל דרכיך דעהו’. גם הלימודים הכלליים עשויים לשמש מסילות להכרת פעולתו של הבורא בעולם היצירה והעשייה.”¹ לימוד ההיסטוריה, של עם ישראל ושל מדינת ישראל ולימוד היסטוריה בכלל, מאפשר לתלמידים להכיר ולהבין את המורשת הדתית, התרבותית והלאומית שלהם, לחזק את זיקתם לעם ישראל, לארץ ישראל, למדינת ישראל ולחברה המתפתחת בה, ולהכיר את הרקע של הבעיות והאתגרים שעימם מתמודד דורנו.

הצורך בפיתוח תכנית לימודים חדשה בהיסטוריה נבע מתמורות שחלו בשנים האחרונות בחברה הישראלית הכללית והדתית כאחת, וכן מהחידושים בתחום החינוך והפדגוגיה ומהתפתחות המחקר ההיסטורי בכללו.

שיקולי הדעת של חברי הוועדה בתהליך בניית תכנית זו ובגיבוש עקרונותיה, בהגדרת מטרותיה ובבחירת תכניה, התבססו על: קטווה התכנים של ועדת המקצוע ומסקנות סקר בנושא ”לימודי ההיסטוריה בחטיבה העליונה בחמ”ד” שערך האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, סקר שנבדקו בו עמדות מורים ותלמידים כלפי לימודי ההיסטוריה בבית הספר הממלכתי-דתי, קשיים של מורים ותלמידים שאותרו בתהליך יישום התכנית שנלמדה (תשל”ה ותשל”ט) וציפיות מתכנית הלימודים החדשה.

1 קווים מנחים למדיניות החינוך הממלכתי-דתי (תשנ”ג), משרד החינוך, התרבות והספורט, החינוך הדתי, ירושלים, עמ’ 14.

בפיתוח התכנית נתנה הוועדה את דעתה לשנות הקיימת באוכלוסיית התלמידים ולעומס היתר בתכנים הנלמדים.² קהל היעד של התכנית החדשה כולל את המורים, את רכזי המקצוע, את המנהלים, המדריכים והמפקחים בתכנון הוראת היסטוריה בחינוך הממ"ד, וכן את מכשירי המורים ואת הכותבים חומרי למידה ועזרי הוראה.

בתכנית הלימודים החדשה, מוצגים העקרונות, הנחות היסוד, המטרות והתכנים של לימודי ההיסטוריה בחמ"ד.

התכנית כוללת פרקי חובה ופרקי בחירה (המסומנים להלן ברשת צבע), ובכך היא מאפשרת למורים לבחור על פי שיקול דעתם ובהתאם לאוכלוסיית תלמידיהם, על איזה מבין הנושאים בכל יחידה ראוי להם להתמקד ולהעמיק את הוראתו, תוך פיתוח מיומנויות חשיבה מגוונות ותוך התמודדות ערכית.

• גם בתוך פרקי החובה הורחבו אפשרויות בחירה הנתונות לשיקול דעתם של המורים, בהתאם לאוכלוסיית תלמידיהם ולפי שיקולים פדגוגיים. השינויים שחלו בתכנית לעומת קודמתה:

הרחבת תחומי לימוד ההיסטוריה - תכנית הלימודים איננה מתמקדת רק בהיסטוריה מדינית ופוליטית כבעבר אלא עוסקת גם בהיסטוריה תרבותית, בהיסטוריה חברתית ואף בהיסטוריה כלכלית של האנושות, ובכללן של העם היהודי. בעקבות זאת כלולים בהן נושאי לימוד כמו: תולדות היצירה הדתית-תרבותית היהודית בימי הביניים, תופעות כלכליות וחברתיות של המודרנה והתמודדות העם היהודי עם קיומו בעת החדשה.

שילוב בין גישה אנכית-כרונולוגית-התפתחותית לגישה נושאת (תמטית) - הפניית חקר ההיסטוריה אל מגוון התחומים הנוגעים לחיי האדם בעבר גיבשה בו גישות אחדות, שונות, לארגון הידע ההיסטורי לצורך הבנתו. גישה אחת היא הגישה האנכית-כרונולוגית-התפתחותית והיא מייצגת התבוננות התפתחותית על פני רצף הזמן בקורות האדם; גישה אחרת היא גישה אופקית-נושאת והיא מתמקדת בהבנת תופעות היסטוריות מרכזיות לעומקן. גישה זאת באה לידי ביטוי למשל בפרק שעניינו התופעות המרכזיות של המודרנה ומאפייניה המרכזיים. בפרק העוסק בתולדות ארץ ישראל ומדינת ישראל, שולבו הגישה האנכית-כרונולוגית-התפתחותית "מיישוב ארץ ישראל למדינה", והגישה האופקית-נושאת, המתמקדת ב"תקופת הבית הלאומי כמדינה בדרך" בתחומי החיים השונים של היישוב בארץ.

שילוב היסטוריה כללית בהיסטוריה יהודית - ביחידות החובה שולבו נושאים שעניינם תופעות מרכזיות בהיסטוריה הכללית הן כרקע להבנת ההיסטוריה היהודית והן מתוך הכרה בחשיבותן להבנת תולדות האנושות. כאלה לדוגמה הם הסעיפים שנושאים הם צמיחת הנצרות והאסלאם על עולמן התרבותי והפוליטי בימי הביניים, וכזו היא גם היחידה שנושאה הוא התפתחות תופעות המודרנה.

תולדות יהודי ארצות האסלאם - שולבו בתולדות כלל העם היהודי תוך הדגשת הייחודי להם והמשותף ליהודי כל ארצות התפוצה גם יחד. כך יילמדו גם תולדות הציונות הדתית כחלק בלתי נפרד מתולדות הציונות והקמת הבית הלאומי ומדינת ישראל בכללם, תוך הדגשת ייחודה של קבוצה זו.

נושא החסידות וההתנגדות לה ועולם הישיבות שצמח מתוכה נדונים בתכנית במתכונת חדשה, אשר לפיה הדגש הוא על ההתמודדות של שתי הקבוצות אלה עם המודרנה בעת החדשה ועל תרומתן לחיזוק זהותו של היהודי בכלל ושל היהודי השומר מצוות בפרט.

² תכנית הלימודים בהיסטוריה לכיתות ו'-ט' בבית הספר הממלכתי והממלכתי דתי (תשל"ו), משרד החינוך והתרבות, המרכז לתכניות לימודים מעלות, ירושלים ותל-אביב. תכנית לימודים בהיסטוריה לחטיבה עליונה בבית הספר הדתי (תשל"ט), משרד החינוך והתרבות, המרכז לתכניות לימודים, ירושלים. רוני, גריסק, רות רז, שרה ויזר, חנה, אדן (2001), סקר על הוראת היסטוריה בכיתות י'-י"ב ממ"ד, משרד החינוך והתרבות, האגף לתכנון ופיתוח תכניות לימודים, המחלקה למחקר והערכה, ירושלים.

עקרונות התכנית:

- **ארגון הנושאים והתכנים סביב סוגיות ורעיונות מרכזיים** - גישה זו מזמנת שיח לימודי בכיתה ומאפשרת למורים להפעיל אסטרטגיות הוראה מגוונות המעודדות את התלמידים ליטול חלק פעיל בתהליך הלמידה. כמו כן גישה זו מאפשרת הבניית ידע וטיפוח כישורי חשיבה מסדר גבוה בצד לימוד חווייתי. למידה בדרך זו תאפשר לתלמידים להעמיק את הבנתם בנושאים הנלמדים.
- **עקרון הרציפות והמשכיות, שילוב בין תָּמָה וכרונולוגיה** - בחירת נושאי הלימוד התמטיים נעשתה ככלל על פני הרצף הכרונולוגי, כדי להעמיק בקרב התלמידים את המודעות לקיום המשכיות והתפתחות בתולדות עם ישראל ובתולדות האנושות לאורך הדורות.
- **רלוונטיות** (נגיעה ושייכות) - בבחירת נושאי הלימוד נשקלה השאלה: האם הנושא מהותי להבנת תחום הדעת ועד כמה הוא משמעותי ללומדים.
- **הדגשת ההיבט הערכי** - בבחירת תוכני הלימוד ויעדיהם הושם דגש על חשיפת הערכים שעמדו ביסודן של החלטות ההיסטוריות שנקטו בתקופות השונות יחידים - מנהיגים - וחברות.
- **שילוב בין ההיסטוריה הכללית לתולדות עם ישראל** - תולדות עם ישראל נלמדות הן כהיסטוריה הייחודית של העם היהודי, והן בתוך ההקשר של ההיסטוריה הכללית תוך בחינת קשרי הגומלין ביניהן.
- **הצגת הנושאים מנקודות ראות שונות** - כדי שהלימוד בבית הספר ישקף את ההיסטוריה על כל מורכבותה, יתנהל הדיון בנושאי הלימוד מנקודות ראות שונות הנובעות מגישות שונות ומהשקפות עולם שונות של בני התקופה ההיסטורית הנלמדת והן של ההיסטוריונים החוקרים.

מבנה תכנית הלימודים ליחידות החובה³

התכנית מיועדת לתלמידי כיתות ט'–י"ב. פריסת תוכני הלימוד לאורך ארבע שנות לימוד נעשתה מתוך התחשבות במבנה הלימודים במסגרות החינוך העל-יסודי בחמ"ד, שרובן מתפרסות על ארבע שנות לימוד.

תכנית זו מתבססת על ידע, הבנה ואסטרטגיות חשיבה שנרכשו במעגל הראשון של לימודי ההיסטוריה, בכיתות ו'–ח'.

כל אחד מנושאי הלימוד שבתכנית נפתח במבוא וברשימת **מטרות אופרטיביות**, ובהמשכו מפורטים **התכנים** הכלולים בו, ומצוין מספר **שעות ההוראה-למידה** שמומלץ להקצות לו.

התכנים מוצגים בטבלה שכותרות עמודותיה הם: פרקי הלימוד ו**שעות** הוראה מומלצות, **סוגיות** מרכזיות ופירוט **מוקדי ההוראה-למידה**, דוגמאות לפיתוח **מיומנויות חשיבה מסדר גבוה** שמזמן לימוד הנושא ו**הערות** דיסקטיות כהצעות למורה.⁴

התכנית מותאמת למספר השעות שהוקצו ללימודי ההיסטוריה לכל שכבת גיל לפי הפירוט שלהלן:

כיתה ט' – 60 שעות שנתיות, 2 שעות שבועיות, 30 שעות לכל נושא מנושאי הלימוד.

נושאי הלימוד:

1. "הנהגה, חברה ודת בישראל, בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד"
 2. "ימי הביניים: יצירה וקהילה יהודית על רקע החיים כמיעוט בקרב עולם נוצרי ובקרב עולם מוסלמי"
- הערה:** ההערכה בכיתה ט', תהיה הערכה בית-ספרית.

כיתות י'–י"ב – 180 שעות שנתיות, 30 שעות שנתיות נוספות ללימוד נושא השואה, בסך הכול 210 שעות שנתיות.

נושאי הלימוד:

3. "מסורת ומודרנה בתולדות ישראל והעמים בעת החדשה" (90 שעות שנתיות)
4. בכיתות י"א–י"ב נאציזם ושואה (30 שעות שנתיות)
5. "מיישוב הארץ להקמת מדינה בארץ ישראל" (90 שעות שנתיות)

3 תכניות הלימודים ליחידות הבחירה יפותחו בעתיד הקרוב.

4 הדוגמאות פותחו בהשראת המסמך "אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה" שפותח באגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים. ראו הערה 5 להלן.

מטרות התכנית

1. הכרת אירועים היסטוריים מרכזיים והבנת משמעותם כאירועים מכוננים בתולדות ישראל והעמים.
2. הבנה כי המציאות בהווה מושפעת מאירועים ותהליכים שהתרחשו בעבר, ושפעולות הנעשות בהווה יש בהם כדי להשפיע על עיצוב העתיד.
3. הבנה שקיימת השפעת גומלין בין עמים ובין חברות במהלך ההיסטוריה.
4. הערכת פעילותם והשפעתן של דמויות (גברים ונשים) מרכזיות על החברה ועל תהליכים היסטוריים.
5. הבנת השפעתן של אידיאולוגיות על תהליכים היסטוריים.
6. הבנה שכל נושא, אירוע או תהליך נצפה ונדון על ידי ההיסטוריונים החוקרים ובידי בני תקופות שונות מתוך נקודות ראות שונות הנקבעות לפי השקפת עולמם.
7. עמידה על ההבדל שבין הסבר והבנה לבין הצדקה מוסרית.
8. טיפוח סובלנות וכבוד כלפי עמדות, השקפות ומסורות של אנשים שונים ושל חברות שונות.
9. הבנת מרכזיותם של ערכי ההלכה ושל האמונה בתולדות עם ישראל.
10. הבנת מרכזיותה של ארץ ישראל בתודעה היהודית לאורך תולדות עם ישראל.
11. טיפוח תודעת השותפות היהודית, ומתוכה פיתוח תחושת אחריות להמשך קיומו של העם היהודי.
12. הבנת חשיבותה של מדינת ישראל בחיי העם היהודי.
13. פיתוח אסטרטגיות חשיבה, כישורים ומיומנויות הדרושים ללימוד ההיסטוריה:5
 - **התמצאות בציר הזמן** - לפני הספירה ואחרי הספירה
 - **יישום** - יכולת להשתמש בידע נלמד במצבים חדשים
 - **השוואה** - הגדרת תבחינים להשוואה וזיהוי הדמיון והשוני על פי תבחינים
 - **מיון** - יצירת קטגוריות על בסיס תכונות משותפות של פריטים וקיבוץ פריטים לקבוצות קטגוריות על פי תכונותיהם
 - **איתור ואיסוף** מידע ממקורות מידע מגוונים ורלוונטיים
 - **הבחנה בין מקורות מידע** ראשוניים לבין מקורות משניים ו**בחירה** מושכלת של מקור המידע בהתחשב בסוג התוכן שהמקור מספק כמו: הבעת עמדה, תוכן עובדתי, תוכן רשמי
 - **קריאה ביקורתית** - טקסטים כתובים: מקורות היסטוריים, ספרות יפה
 - מקורות חזותיים: ממצאים ארכיאולוגיים, מפות, מטבעות, תמונות, דיאגרמות, גרפים, סרטים; מקורות שמע (אודיו): עדויות; ומקורות אחרים
 - רלוונטיים לנושא

5 המטרות נגזרו מתוך המסמך "אסטרטגיות חשיבה מסדר גבוה" ומתוך המסמך "מידענות מתווה לפיתוח" ראו באתר האגף לתכניות לימודים. חשיבה - http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Portal/Kishurim/Chashiva.htm מידענות - http://cms.education.gov.il/EducationCMS/Units/Tochniyot_Limudim/Portal/Kishurim/Meidaanut.htm

- **ניתוח הטקסט בהקשר שלו** - זיהוי רכיבים וקשרים: הבחנה בין עיקר לטפל, זיהוי הרעיונות המרכזיים שבטקסט, הבחנה בין עמדה לבין עובדה, בין טענה להשערה; הבחנה בין סיבות לבין תוצאות ומסקנות; זיהוי נקודת המבט או השקפת העולם של הכותב; זיהוי הטיעונים בטקסט וניתוחם בהתייחס לטענות המרכזיות שבו; גילוי הנחות סמויות בין שורות הטקסט
- **הסקת מסקנות** מבוססות ומנומקות
- **מיזוג מידע** - חיבור בין רעיונות מרכזיים ופרטי מידע חשובים ממקורות מידע שונים על מנת ליצור ידע חדש; ייצוג מידע או ידע בדרכים מגוונות
- **טיעון** - ניסוח טענה והצדקתה תוך שימוש בממצאים, בראיות ובהסברים
- **שיח טיעוני** - השתתפות פעילה בדיון תוך ניסיון לשכנע בצדקת טענה נבחרת או להפריכה באמצעות ראיות והסברים
- **הצדקת הידע והערכתו** - שיפוט איכות הידע מבחינת הרלוונטיות והאמינות שלו, תוך מתן פרשנות אישית; חשיבה ביקורתית על תהליכים היסטוריים תוך התמודדות עם הצדקות או אי-הצדקות מוסריות
- **שאלת שאלות** - ניסוח שאלות העוסקות בתופעות, בסוגיות או בדילמות שנדרש להן המשך בירור או חקר
- **עבודה בצוות** והשתתפות פעילה בדיון; שמירה על **כללי שיח** תרבותיים
- **החלטת החלטות בצוות**
- קבלת **משוב וביקורת** ויכולת **יישומה**
- מתן **משוב וביקורת בונים** מנומקים ומבוססים
- **הערכת עבודת הצוות** ותרומתו הייחודית של כל אחד מחבריו לתוצאות העבודה.

דרכי הוראה ולמידה

השגת מטרות תכנית הלימודים מותנית במידה רבה בדרכי ה"הוראה, למידה והערכה" (ה.ל.ה.) שייבחרו ויישמו במהלך ההוראה בכל אחת מדרגות הכיתה. ועדת התכנית ממליצה למורים לאמץ אסטרטגיות הוראה ברוח הגישה הקונסטרוקטיביסטית בבואם לתכנן את תכנית ההוראה, שכן "למידה אינה משהו שקורה ללומדים - אלא משהו שקורה על ידי הלומדים" (Zimmerman, 1986). על פי גישה זו, נקודת המוצא בתכנון עבודת המורה אינה ההתייחסות ליכולת הלמידה של התלמידים ולרקע הסביבתי של הלומדים כנתונים קבועים ובלתי משתנים, אלא מתן אָמון ביכולותיהם של הלומדים. ההשתמעות המעשית של גישה זו היא שתכנית ההוראה צריכה לכלול אירועי למידה שיעודדו את הלומדים לקחת חלק פעיל בתהליך הלמידה וההערכה. מעורבות הלומדים בתהליך זה עשויה לשפר את הישגיהם הלימודיים והערכיים.⁶

להלן יובאו כמה המלצות לאסטרטגיות הוראה, למידה והערכה הנובעות מהגישה הקונסטרוקטיביסטית.

למידה בדרך החקר

הנחת היסוד של הלמידה בדרך החקר הינה שידע משמעותי אינו נלמד מעצמו. ידע אינו רק קליטת מידע, אלא צורה של יישום מידע בצורה אינטליגנטית. רק השתתפות פעילה של התלמידים יכולה לאפשר הבנת האופן שבו מצוי אצלם הידע. דיואי ראה חקר בהעלאת שאלה ובחיפוש דרכים תקפות לענות עליה תוך הפעלת חשיבה ברמה גבוהה.

למידה בדרך החקר מאפשרת פיתוח חשיבה רציונלית, יצירתית, ביקורתית ורפלקטיבית על אודות נושאי הלמידה.

במהלך הלמידה בדרך החקר מתמודדים התלמידים עם בעיות מורכבות הכרוכות בבחירה ובקבלת החלטות באשר לנושאים הנלמדים, למקורות מידע, לשאלות שאלות, לבחינת טיב ורמה של שאלות, לחיפוש מענה עליהן, לאיתור ולאיסוף מידע ממקורות שונים, לעיבוד ולאירגון מידע זה מחדש ולהציגו בצורה בהירה ומובנת.

למידה בדרך החקר תשולב בהיקפים שונים במהלך לימוד הנושאים השונים המוצעים בתכנית.

השיח הלימודי

השתתפות בשיח לימודי (הכולל בין השאר דיונים במליאה, בימות דיון, השיח הסוקרטי וכד') תלויה במחויבות ובמוטיבציה של המשתתפים להיות מעורבים, לשתף פעולה ולתרום לו. בעת ההשתתפות בשיח לימודי מפעילים המשתתפים מיומנויות חשיבה כמו שאילת שאלות, הבאת ראיות ודוגמאות מנומקות; הם מנסחים טיעונים, מעריכים ומבקרים את רעיונותיהם ואת רעיונות עמיתיהם וכד'. כמו כן, במהלך שיח לימודי מפתחים המשתתפים מיומנויות תקשורת ומיומנויות בין-אישיות הכוללות בין השאר שיתוף פעולה, ניהול משא ומתן, גילויי סבלנות וסובלנות לדברי אחרים ועוד. מומלץ מעת לעת ובהתאם לנושא הנלמד, לְבַשְׁלוֹתָם של התלמידים ולידע שלהם בתחום, לתכנן אירועי למידה במתכונת של שיח לימודי במליאה או בקבוצה; מוצע להקים "בימות דיון" סביב סוגיה או בעיה משמעותית.⁷

6 מ' בירנבוים, צ' יעד, ש' כ"ץ, ה' קמרון (2004), **בהבניה מתמדת**, משרד החינוך התרבות והספורט והוצאת מעלות, ירושלים ותל-אביב.
7 ש.מ.

משחקי הדמיה

במשחקי הדמיה אפשר להפעיל את הלומדים כמו ב"משחק תפקידים" וכמו בעריכת "משפט היסטורי". שיטות לימוד אלה שבהן התלמידים נדרשים לחדור לרוח התקופה ההיסטורית ולהיכנס לעורן של דמויות ושל ממלאי תפקידים שאותם עליהם לגלם או לייצג, תורמת לפיתוח חשיבה מדמה, ליכולת גיבוש דעות ועמדות ולפיתוח כושר הערכה ושיפוט הנרכשים תוך כדי עימות בין עמדות ודעות שונות.

לימוד באמצעות "משפט היסטורי" מזמן אפשרות להכיר את רוח התקופה והבנתה מתוך "מעורבות אישית", "השתתפות" באירועים מכוננים, "שיג ושיח" עם דמויות מרכזיות שפעלו בתקופות שונות, הבנת מחלוקות שרווחו בין אנשי התקופה הנלמדת וכד'.

גילום דמותה של אישיות מסוימת עשוי לעורר לעתים אמפתיה ואף הזדהות אתה או לעורר סקרנות והתעניינות בנושא שבמרכז האירוע.

המשפט ההיסטורי מאפשר להתבונן באירועים ובדמויות התבוננות ביקורתית, והוא מחדד את יכולת ההבחנה בין ניתוח האירוע או התהליך לבין שיפוטו מבחינה מוסרית. מכאן שמשחקי הדמיה עשויים לתרום להעמקת ההבנה של הלומדים את ההיסטוריה הכללית והיהודית, ולטיפול אסטרטגיות חשיבה ברמות גבוהות, והם מזמנים גיבוש דעות ועמדות מנומקות תוך כדי עימות עם הזולת, המבוסס על טיעונים.

למידה חוץ כיתתית

סיוורים באתרים היסטוריים וביקור במוזאונים היסטוריים כמו: מצדה, הרודיון, הבית השרוף ברובע היהודי בירושלים, מוזאון ההעפלה בעתלית, אתר ההנצחה בכפר עציון, "יד ושם", מוסיפים ללמידה ממד ייחודי שאין אפשרות להעבירו באמצעים אחרים. היציאה מהכיתה למקום ההתרחשות תורמת לחוויה רגשית המרחיבה ומגוונת את הכרת האירועים וההתרחשויות, מעצימה את חוויית הלמידה, חושפת בפני התלמידים היבטים גאוגרפיים וסביבתיים ומעמיקה את הבנתם בנושא הנלמד. במפגש בלתי אמצעי עם הפצים ומוצגים במוזאון או בכל אתר אחר שבו מצויים פריטי תרבות חומרית מומחשים חיי היום-יום של התקופה, והתלמידים חווים את רוח התקופה.

צפייה בסרטים

בתהליך ההוראה-למידה חשוב לשלב: סרטים תיעודיים, יומני חדשות וסרטים עלילתיים, בייחוד במהלך לימוד תולדות המאה ה-20 והמאה ה-21. כך לדוגמה בלימוד תולדות היישוב ותולדות מדינת ישראל, מלחמות העולם הראשונה, מלחמת העולם השנייה והשואה מומלץ לשלב בתהליך ההוראה למידה פרקים רלוונטיים מהסדרות "עמוד האש" ו"הכול אנשים". סרטים תיעודיים הם מקורות היסטוריים, שניתן להפיק מהם מידע מנקודות מבט שונות: פוליטית חברתית ותרבותית. צפייה ביצירה קולנועית רלוונטית, תורמת להבנה טובה יותר של המציאות ההיסטורית הנחקרת; והיא מוסיפה ממד חווייתי ללימוד.

צפייה מודרכת בסרט מזמנת דיון ושיח לימודי שבו הלומדים מגיבים, מנתחים את המידע שעל גבי המרקע, מתייחסים למסרים המובעים בו ומפעילים מיומנויות שיפוט והערכה על הסוגיות שהועלו בסרט. ללימוד באמצעות סרטים והיכולת להבחין בין סרטים עלילתיים לבין סרטים תיעודיים יש גם "ערך מוסף" - טיפוח צפייה ביקורתית מושכלת באמצעי התקשורת הוויזואליים ופיתוח כלים להבנה ולניתוח המידע המועבר באמצעים אלה.

הערכה כמעצבת הוראה

בנושא "הערכת הישגים", קיימות שתי גישות מרכזיות השונות זו מזו:⁸

א. **הגישה האיכותית**, שעל פיה נתפסת ההערכה כ"הערכה לשם למידה (הל"ל)", המוכרת גם בכינוי "הערכה מעצבת".

ב. **הגישה הכמותית**, שעל פיה נתפסת ההערכה כ"הערכה של הלמידה (הש"ל)", המוכרת גם בכינוי "הערכה מסכמת".

בתהליך יישומה של התכנית מומלץ לאמץ את הגישה האיכותית בהערכה (הל"ל) כדי לשפר את ההוראה ולקדם את הלמידה.

לפי גישה זו, ההערכה אינה אירוע חד-פעמי המתרחש בנקודת זמן נתונה וידועה מראש. ההערכה הינה חלק בלתי נפרד מתהליך הלמידה וההוראה (הל"ה - הוראה-למידה-הערכה). מטרתה היא שהלומדים והמורים יתכננו את עשייתם בעת התרחשותה, יבחנו באיזו מידה הושגו היעדים, יאתרו נקודות חוזק, קשיים וכשלים.

תרבות הערכה זו מכוונת את הלומדים ואת המורים לאסוף ראיות על עשייתם ועל הבנתם, תוך כדי שיפוט הראיות המצטברות. יסודה של גישה זו הוא בתפיסה הקונסטרוקטיביסטית של הלמידה, המדגישה את יצירת הידע והבנייתו על ידי הלומדים בתהליך בנייה פרשני, כלומר תוך חיפוש משמעות והסבר לידע ההולך ונבנה.

למידה כזו כרוכה בפיקוח התלמידים על תהליכי למידתם, על הערכת תהליך הלמידה והידע הנבנה, ועל התאמת אסטרטגיות למידה וחשיבה לצרכים.

להלן פירוט הכלים המרכזיים להערכה, שאפשר להשתמש בהם שימוש מושכל במהלך הלמידה וההוראה.

בכלים אלה אוספים התלמידים והמורים ראיות על תהליכי הלמידה ומעריכים את הבנת הנלמד, מפרשים ראיות אלה ומיישמים את מסקנותיהם על מנת לקדם את הישגיהם:

תלקיטים (פורטפוליו);

מבחנים מסוגים שונים (בתנאי שיפוחו על פי העקרונות הנ"ל).⁹

תלקיט (פורטפוליו)

תלקיט הוא אוסף מכוון של חלק מעבודות הלומדים שנבחרו במהלך השנה בקפידה על ידי הלומדים כמגמה להביאם כראיות למהלכי הלמידה ולביצועי ההבנה שלהם בחומר הנלמד. התלקיט משקף את מאמציהם, התקדמותם והישגיהם של הלומדים במקצוע הנלמד.

התלקיט משמש מכשיר להערכה מתמשכת של תהליך הלמידה ותוצאותיה, ומעיד על תהליך הבניית הידע של הלומדים במהלך למידתם.

מאחר שהתלקיט נבנה על ידי כל לומד ולומדת, הוא משמש אמצעי לביטוי עצמי, ייחודי.

עקרונות לבניית תלקיט:

8 שם, שם יחידה 7.

9 דוגמאות ליומני תיעוד הלמידה, לתלקיטים ולכלים נוספים בהערכה אפשר למצוא אצל מ' בירנבוים (1997) **חלופות בהערכת הישגים**, רמות, תל אביב. מ' בירנבוים (1999) (עורכת) **הערכה מושכלת - מתאוריה למעשה**, רמות, תל אביב.

איך עושים את זה, מדריך מעשי לחלופות להערכת הישגים (תשס"ג). האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, מעלות, ירושלים.

מדריך להוראת אזרחות, (תשס"ד) האגף לתכנון ולפיתוח תכניות לימודים, מעלות, ירושלים.

הלומדים יקבעו וינסחו עם המורים:

א. קריטריונים ברורים לבחירת החומר שייכלל בתלקיט;

ב. קריטריונים ברורים לשיפוט החומר.

הלומדים יהיו אחראים לניהול התלקיט במשך שנת הלימודים ולבחירת הראיות שייכללו בו.

בתלקיט אפשר לכלול פריטים מסוגים שונים: כתובים, מוקלטים, חזותיים וכד', כגון: שיעורי בית, מבחנים, תוצרי מטלות ביצוע, תוצרי חקירה עיונית; או תוצרים כמו:

דו"ח, דגם, מצגת, עיתון וכיו"ב, רפלקסיה והערכה עצמית, הערכות עמיתים, תצפיות.

כל פריט שייבחר להיכלל בתלקיט ילווה בהסבר: מדוע נבחר, מה הוא אמור לייצג, איך נוצר, מה היו הקשיים בביצועו, כיצד התגברו על הקשיים, מה הערך המוסף של

פריט זה לעולם הידע של הלומדים וכדומה.

ידועים שלושה סוגים עיקריים של תלקיטים:

א. תלקיט עבודות נבחרות שבו הלומדים מציגים את העבודות הטובות ביותר שביצעו בשנת הלימודים;

ב. תלקיט תהליך שבו הלומדים כוללים דוגמאות המבטאות את תהליך למידתם, ולכן הוא כולל עבודות טובות וטובות פחות, ובתנאי שהן מייצגות את התפתחותם של

הלומדים בתהליך למידתם;

ג. תלקיט משולב המשלב את שני הסוגים הנ"ל.

חשוב מאוד שהמורים והלומדים יגדירו לעצמם מראש מהי מטרת התלקיט ויבנו במשותף קריטריונים ברורים להערכתו.

מבחן

המבחן ככלי הערכה הוא חלק בלתי נפרד מתהליך ההוראה-למידה. בתהליך זה של הוראה-למידה-הערכה צריכה להיות הלימה בין מטרות ההוראה, דרכי הביצוע

(אסטרטגיות הוראה-למידה) ודרכי ההערכה. הבחנים והמבחנים יינתנו בכתב או בעל פה בזמן מוגדר, על יחידת חומר מוגדרת. לעתים גם בעזרת ספר פתוח ובשימוש

מושכל בחומרי עזר. הבחנים והמבחנים יתבצעו במסגרת הכיתה או כמבחן בית.

המבחן עשוי לשמש את המורים באופנים שונים ולמגוון יעדים:

כלי אבחנה לתכנון פעולות ההוראה-למידה בהתאם לצורכי התלמידים;

משוב למורה ולתלמידים על תהליך למידה שהתרחש בכיתה ועל התפתחות החשיבה של התלמידים;

כלי מעקב מתמיד אחר תהליך ההוראה-למידה לעיצוב ההוראה;

כלי לסיכום תהליך ההוראה-למידה.

המבחן אמור לכלול מגוון שאלות שמשקפות דגימה רחבה של תכנים וכן מיומנויות ותפקודי חשיבה המנוסחים במטרות ההוראה של תכנית הלימודים, שאת מידת

השגתם מבקשים להעריך. לשם כך ייבנה מבחן שיש לו תקיפות גבוהה - כלומר הוא בודק את מרב מטרות ההוראה והנושאים שנלמדו בכיתה.

לפיכך יכול המבחן שאלות ברמות חשיבה גבוהה - הערכה, שיפוט, יישום, מיון מידע - לצד שאלות הבדוקות מיומנויות של ידע והבנה ברמה נמוכה או שאלות המשלבות

רמות חשיבה שונות. אין להסתפק במבחן הכולל שאלות שמתבססות על זיכרון ושינון בלבד.

נושא 1. הנהגה, חברה ודת בישראל בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד (30 שעות שנתיות)

מבוא

עניינו של נושא זה – תהליכי עיצוב זהותו הדתית והלאומית של עם ישראל בימי הבית השני ובתקופת המשנה והתלמוד. באותם ימים התמודדו היהודים עם המתח בין החיים תחת שלטון וחסותן של האימפריות הגדולות לבין שאיפות לחזרה לריבונות ולחירות מדינית ודתית. תוך כדי התמודדות עבר העם היהודי תהליכים חברתיים ודתיים משמעותיים שתרמו לעיצוב דמותו הדתית-לאומית. הדיון ההיסטורי על ימי הבית השני מזמן אפשרות לעסוק בדילמות ובנושאים רלוונטיים ומשמעותיים לחייהם של תלמידים בביה"ס הממ"ד במציאות הישראלית כיום. עניינים כמו: עצמאות מדינת ישראל, מתח ותחרות בין קבוצות שונות בחברה על צביון המדינה היהודית וההתמודדות עם החשיפה לתרבויות שונות. כמו כן הכרת הרקע ההיסטורי של השתלשלות התורה שבעל פה ושל פעילות חכמי ארץ ישראל ובכל מאפשרת לתלמידים להבין כיצד הפכה התורה שבעל-פה לתורת חייו של העם.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את השינויים שחלו במעמד המדיני של יהודי ארץ ישראל עם חילופי השלטון בארץ ויבחנו את השפעת מעמד המדיני על זהותם הדתית והלאומית
2. יבינו את הגורמים לצמיחת מעמד החכמים ככוח ההנהגה המרכזי של העם היהודי
3. יבינו ויעריכו את פועלם של מי שעמדו בראש שבי ציון ושל חכמי המשנה והתלמוד, להמשך הקיום היהודי בשעתם, ואת היסודות שהניחו להלכה, למחשבה ולזהות היהודית לדורות
4. יבינו את הסיבות לכיתתיות שאפיינה את החברה היהודית בימי הבית השני ויבחנו את השלכותיה של הכיתתיות על החברה היהודית
5. יבינו את הנסיבות שגרמו למעבר מרכז החיים וההנהגה היהודית מארץ ישראל לגולה.

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>א. ימי שיבת ציון, והתקופה הפרסית 538 לפנה"ס - 332 לפנה"ס (נושא בחירה) (4 - 5 שעות)</p>	<p>הגורמים שהשפיעו על גיבוש אורח החיים והזהות היהודית</p> <ul style="list-style-type: none"> • תרומת מורשת הבית הראשון: <ul style="list-style-type: none"> - שאיפות לחידוש ממלכה ריבונית בארץ ישראל, שבמרצה - בית המקדש • תרומת הצהרת כורש לחידוש החיים הדתיים בארץ ולעיצוב דפוסי ההנהגה. • בניין הבית השני ומשמעותו לגיבוש דפוסי הנהגה חדשים בחברה היהודית (ממלוכה לכהונה וסיום הנבואה) - עיצוב 'הנהגת חכמים' ומוסדותיה - "הכנסת הגדולה" <p>תרומת פעילותם של עזרא ונחמיה:</p> <ul style="list-style-type: none"> • גירוש הנשים הנוכריות • הפצת לימוד התורה • דחיית השומרונים 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות</p> <p>זיהוי רכיבי מורשת הבית הראשון, שאותם רצו שבי ציון לשקם, והסקת מסקנות בדבר שאיפתם לחידוש הממלכה הריבונית.</p> <p>טיעון</p> <p>הצהרת כורש אפשרה קיום אוטונומיה דתית. הצדקת הטיעון בהסתמך על מקורות מידע שונים.</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות</p> <p>זיהוי הכשלים בהתנהגות העם בימי הבית הראשון ובגולת בבל, והסקת מסקנות מפעילותם של עזרא ונחמיה באשר לדמותו הראויה של העם.</p>	<p>הפרק ימי שיבת ציון, והתקופה הפרסית מתבסס על ידע שנרכש במעגל הלימוד הקודם.</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>העלאת מגוון דעות</p> <p>הצגת טקסט כתוב של ויכוח בין מתייוון לבין שומר אמונים, על יחסם לתרבות ההלניסטית. בוויכוח יבואו לידי ביטוי מצד אחד מידת הפתיחות כלפי התרבות ההלניסטית ומן הצד האחר - מידת ההתנגדות לה.</p> <p>הצדקת טיעון או שלילתו</p> <p>הצדקת הטענה שהשגת העצמאות המדינית על ידי החשמונאים הייתה חשובה לשמירה על ייחודם הדתי של יהודי ארץ ישראל או שלילת טענה זו.</p>	<p>דרכי החברה היהודית לשמירת הייחוד הדתי והתרבותי:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ההשפעות ההלניסטיות על החברה היהודית וזהותה: - התפלגות החברה היהודית בין מתייוונים לבין שומרי אמונים • מאוטונומיה דתית לעצמאות מדינית: - מאבק החשמונאים בגזרות הדתיות והשגת העצמאות המדינית כמסגרת לשמירת העצמאות הדתית 	<p>ב. ממלכת החשמונאים בתקופה ההלניסטית (8 שעות)</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ג. החברה היהודית בשלהי ימי הבית השני בתקופה הרומית 67 לפנה"ס - 70 לסה"נ (8-7 שעות)</p>	<p>השפעת הפיצול בחברה היהודית על החורבן</p> <p>1. הגורמים לפיצול ולרב-גוניות בחברה היהודית:</p> <ul style="list-style-type: none"> פרשנויות שונות לחזון עיצוב החברה והזהות היהודית הכיתות בישראל (פרושים, צדוקים, איסיים, נוצרים ראשונים) עמדת הקבוצות השונות בחברה היהודית ביחסן לשלטון הרומי ולשלטון היהודי בעקבות איבוד החירות והעצמאות המדינית (ממדינת חסות בימי הורדוס לפרובינציה רומית תחת שלטון הנציבים) נאמני השלטון הרומי הקנאות המדינית והמאבק להחזרת שלטון יהודי על ארץ ישראל עמדת החכמים: הוויכוח הרעיוני הפנימי בין תמיכה בקנאים לבין תמיכה במתונים <p>2. המרד הגדול בשלטון הרומי על ארץ ישראל: מלחמת האחים וחורבן הבית השני</p>	<p>השוואה</p> <p>קביעת תכחינים להשוואה בין הכיתות. בהשוואה צריך לבוא לידי ביטוי ההבדל בין הכיתות בתחום הדתי והחברתי.</p> <p>טיעון - ניסוח נימוקים לטענה "בגלל שנאת חינם חרבה ירושלים" תוך שימוש בממצאים, ראיות ובהסברים.</p> <p>הגדרת בעיה והעלאת פתרונות</p> <p>האם היה אפשר למנוע מלחמת אחים? אילו דרכי התנהלות היה צריך לנקוט כדי למונעה? הבאת נימוקים, ראיות והסברים. להצעת דרכי ההתנהלות</p> <p>זיהוי, ניתוח סיבות והסקת מסקנות</p> <p>זיהוי הסיבות לפיצול בחברה היהודית ניתוחן והסקת מסקנות לגבי הקשר הסיבתי בין הפיצול לבין החורבן.</p>	<p>פעילות זו מתבססת על הכרת גורמי הפיצול שהובאו בכל הסעיפים הקודמים ועל הבנתם.</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
ד. תקופת המשנה בימי השלטון הרומי משנת 70 לספירת הנוצרים עד ראשית המאה השלישית לספירה (10 שעות)	<p>הנסיבות והגורמים לצמיחת 'הנהגת חכמים' כהנהגה לאומית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ההתמודדות עם החלל הריק שהותיר החורבן בתחום הדתי והמדיני. • פועלם של חכמי דור יבנה לקיום חיים דתיים ללא בית המקדש • הקמת מרכזי התורה ומרכזי הנהגה חלופיים בארץ ישראל בעקבות כישלון מרד בר כוכבא (נדודי הסנהדרין בארץ) • פיתוח ספרות התורה שבעל-פה כמעצבת החיים היהודיים: הספרות התנאית ועריכת המשנה והתהוות התלמוד הירושלמי והתלמוד הבבלי. • חיזוק מעמד הנשיאים - השפעה על ריכוזים יהודיים בגולה. 	<p>העלאת השערות, הסקת מסקנות, דימוי תרחישים אפשריים לתגובותיו של העם היהודי שנשאר בארץ ישראל לאחר חורבן הבית, ולהתנהגותו בתחום הדתי ובתחום הלאומי. יש לבסס את ההשערות על מקורות ועל ידע קודם על אודות מרכזיות המקדש בחיי העם בימי הבית השני.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט ויכוח על סמך המקורות בדילמה "האם נכון היה לצאת למרד בר כוכבא?"</p> <p>ייצוג מידע - בחירת צורת ייצוג מידע למשל תרשים או טבלה, המתאימה לתיאור השתלשלות ההנהגה היהודית מהמלוכה בימי הבית הראשון עד להנהגת הנשיאים לאחר החורבן. צורת הייצוג צריכה לכלול התייחסות לציוני הדרך המרכזיים בצמיחת 'הנהגת חכמים' כהנהגה לאומית. בצורת הייצוג 'תרשים' יש להביא לידי ביטוי את הקישור בין חלקיו באמצעות דברי הסבר.</p>	מתבסס על ידע בנושא "מרד בר כוכבא" שנרכש במעגל הלימוד הקודם, בחטיבת הביניים.
זו פעילות מסכמת המתבססת על מה שנלמד בפרקי הלימוד א-ד.			

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>העלאת אפשרויות מגוונות לצורך פתרון בעיה הגדרת בעיה שעניינה: האוטונומיה יהודית בארץ ישראל בימי הרומים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • הצעת מגוון אפשרויות פתרון • השוואה בין האפשרויות השונות • בחירה באפשרות מועדפת והנמקתה על סמך ראיות והסברים <p>טיעונים 'בעד ונגד' מבוססים על המקורות טיעונים בעד ונגד תופעת הירידה לבבל בימי האמוראים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • ביסוס הטענות על ראיות (עדויות) מתאימות על אודות המצב בארץ ישראל לעומת המצב בבבל. • הצגת הטיעונים בדיון כיתתי. 	<p>הגורמים לירידת ארץ ישראל כמרכז הנהגה לאומי ודתי לעם היהודי בגולה ובארץ ישראל הפגיעה באוטונומיה היהודית ירידת מעמדה של הנשיאות בארץ ישראל עד ביטולה על ידי הרומים בראשית המאה החמישית לסה"נ</p> <ul style="list-style-type: none"> • התגברות הירידה מארץ ישראל לבבל • עליית כוחן ומרכזיותן של ישיבות בבל ושל התלמוד הבבלי 	<p>ה. תקופת האמוראים (נושא בחירה) (4-5 שעות)</p>

נושא 2. ימי הביניים: יצירה וקהילה יהודית כמיעוט בתוך עולם נוצרי ועולם מוסלמי (30 שעות שנתיות)

מבוא

ימי הביניים הם תקופה שבה התגבשו המורשת ומנהגי קהילות ישראל בתפוצות השונות בארצות הנוצריות במערב אירופה ובמזרח ובארצות האסלאם.

באותה תקופה עוצב גם עולמן של אותן דתות מונותאיסטיות: הנצרות והאסלאם.

יחידה זו ממוקדת בהתפתחות הפנימית של העם היהודי בגולה כמיעוט בתוך הסביבה הלא-יהודית (נוצרית ומוסלמית).

הקשיים שעמם התמודדו היהודים בימי הביניים היוו להם אתגר לחיזוק הלכידות החברתית, לעיצוב חיי הקהילה היהודית ולפריחת היצירה התרבותית המגוונת בתחום המשפטי-הלכתי, בפרשנות התנ"ך המשנה והתלמוד, בפילוסופיה ובספרות. בצד כל אלה, היו היהודים מעורבים בפעילות הכלכלית במדינות שחיו בהן, דיברו את שפות סביבתם הנוכרית וגם הכירו היטב את תרבותה.

במסגרת לימוד תחומים שונים בחמ"ד מתוודעים התלמידים ליצירות שונות ולרקע ההיסטורי שלהן ובכך הם מעמיקים את הבנתם בנושא זה.

העמקה בלימוד נושאים נבחרים בתקופה מעצבת זו בתולדות ישראל והבנתם עשויות לתרום לחיזוק הזהות היהודית של התלמידים.

מטרות

התלמידים:

יבינו כי תקופת ימי הביניים הייתה תקופה של התפתחות משמעותית בתחומי התרבות והדת בכל הדתות המונותאיסטיות יבינו את חשיבותו של ההיבט הדתי בעיצוב מעמדם המשפטי והחברתי של היהודים כמיעוט דתי-אתני בימי הביניים יבינו שהתפתחותן של הקהילה והיצירה היהודית בגולה היו הביטוי של המשך קיום העם היהודי.

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>א. מרכזיות הדתות המונותיאיסטיות - הנצרות והאסלאם - בעולם בתקופת ימי הביניים. (6 - 8 שעות)</p>	<p>דרכי עיצוב כוחן של הדתות עולם הנצרות</p> <p>1. התפשטות הנצרות במרחב ובניית סמכות הממסד הדתי מול המלוכה על ידי:</p> <ul style="list-style-type: none"> • חובת הניצור - המיסיון; • המנזרים כמרכזי חינוך ותרבות; • בניית ההיררכיה הכנסייתית וחיזוק מעמדה של הכנסייה ככוח מרכזי; <p>המאבק בין מלוכה לכנסייה על העליונות השלטונית.</p> <p>מאבק בין הנצרות לאסלאם: מסעות הצלב לארץ ישראל והרקונקיסטה בספרד.</p> <p>2. מרכזיות הדת הנוצרית בעיצוב התרבות במערב וביטוייה השונים בתחומים כגון:</p> <p>פילוסופיה, פרשנות המקרא, אמנות, וייסוד אוניברסיטאות.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות</p> <p>תרומתו של כל אחד מהגורמים לחיזוק כוחה של הנצרות.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט בדיון על הגורמים שכוחם היה גדול יותר בחיזוק כוחה של הנצרות.</p> <ul style="list-style-type: none"> • הנמקת הדעה. 	<p>החומר בנושא זה יילמד ברמת ידע כבסיס להבנת מקומן המרכזי של הדתות בימי הביניים ולהבנת השפעת שלטונן על חיי היהודים. החומר מתבסס גם על ידע קודם שנרכש בחטיבת הביניים.</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>החומר בנושא זה יילמד ברמת ידע, כבסיס להבנת מקומן המרכזי של הדתות בימי הביניים ולהבנת השפעת שליטתן על חיי היהודים. החומר מתבסס גם על ידע קודם שנרכש בחטיבת הביניים.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות</p> <p>תרומתו של כל אחד מהגורמים לחיזוק כוחו של האסלאם בעולם.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט בדיון בשאלה לאילו מבין הגורמים היה תפקיד מרכזי יותר בחיזוק כוחו של האסלאם;</p> <ul style="list-style-type: none"> הנמקת העמדה 	<p>עולם האסלאם</p> <p>3. בניית האימפריה המוסלמית כמסגרת מדינית להתפשטות הדתית והתרבותית של האסלאם;</p> <ul style="list-style-type: none"> המעמד הדתי של השליטים; המעמד הדתי של הכיבושים המוסלמיים (ג'האד - דאר אל-אסלאם, דאר אל-חרב, דאר אל-סולח; הודנא) התפשטות האימפריה המוסלמית וקביעת היחס הדתי למיעוטים, בימי החליפים הראשונים והחליפים האומיים. (עומר ה-1; עומר ה-III); התמודדות האימפריה המוסלמית מול הנצרות (צאלח א-דין והניצחון על הצלבנים). <p>4. עיצוב המרחב התרבותי הערבי כמרחב תרבותי מוסלמי</p> <p>תור הזהב של התרבות המוסלמית ושיאו בימי הארון</p> <p>אל-רשיד: פיתוח השפה הערבית, הספרות השירה, האמנות, המדע והפילוסופיה.</p>	
<p>פעילות זו מסכמת את הנלמד בנושא זה.</p>	<p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>עריכת השוואה (הדומה והשונה) בין הדרכים שבהן עיצבו הנצרות והאסלאם את שליטתן בעולם. הסקת מסקנות לגבי מאפייני השליטה של כל אחת מהדתות האלו. מומלץ שהשוואה תכלול התייחסות להיבטים הפוליטיים, המדיניים, הדתיים והתרבותיים.</p>		

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>2. מעמד היהודים כמיעוט בארצות הנצרות והאסלאם (12 שעות)</p>	<p>השפעת עקרונות דתיים בנצרות ובאסלאם על מעמד היהודים ועל מצבם בעולם הנצרות</p> <p>1. העיקרון הדתי - חובת השפלת היהדות והמרת הדת לנצרות: הנצרות כמורשת היהדות - "ישראל החדש" ושמירת קיום היהודים במצב של השפלה, כעדות חיה לאמיתות הנצרות.</p> <p>2. המעמד המשפטי של היהודים:</p> <ul style="list-style-type: none"> • חקיקה נוצרית אנטי יהודית בוועידות הנצרות; • איסור השתייכות יהודים לקורפורציות; • המעבר מחסות החוק הנוצרי לחסות בצל שליטים מקומיים על פי "כתבי זכויות". <p>3. מצב היהודים בארצות נצרות:</p> <p>מקיום מושפל אך נסבל לאי-סובלנות ולגירוש</p> <ul style="list-style-type: none"> • הכרה בקהילה היהודית כמסגרת קואופרטיבית (פריבילגיות). • פגיעות פיזיות בעיקר בימי מסעות הצלב • ויכוחים פומביים: ויכוח פריז (1240) ושריפת התלמוד (1242), ויכוח ברצלונה (1263). • גירושים: <ul style="list-style-type: none"> - מאנגליה ב-1290; - מצרפת ב-1306; - מגרמניה במשך המאות 14 - 15; - מספרד ב-1492 אינקוויזיציה ואניסות. 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>מציאת קשר בין העיקרון הדתי שהנחה את יחס הנצרות ליהודים לבין מעמד המשפטי של היהודים בארצות הנצרות כפי שהוא בא לידי ביטוי במקורות השונים.</p> <p>הסקת מסקנות על מידת החלת עקרונות הנצרות כלפי היהדות.</p> <p>העלאת השערות</p> <p>הסברים אפשריים להסלמת מצב היהודים בארצות הנצרות בימי הביניים.</p>	<p>ידע כבסיס להבנת מצב היהודים</p> <p>ההסברים יתבססו, לפחות בחלקם, על ידע שנלמד עד כה.</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<p>בעולם האסלאם</p> <p>4. העיקרון הדתי: מחד-גיסא, חובת הגנה על המיעוטים בני "עם הספר" (אהל אל-כיתאב) ומאיך- גיסא הגבלתם (ד'מי). 5. המעמד המשפטי של היהודים: תנאי עומר - חובת קיום ההגבלות המוטלות על המיעוט וחובת שלום מס גולגולת (ח'ראג') 6. מצב היהודים בארצות האסלאם כמושפע מהמציאות הפוליטית באותן ארצות ומפרשנויות דתיות שונות של תנאי עומאר:</p> <ul style="list-style-type: none"> • השוני באינטרסים של השושלות המוסלמיות השונות; • פריחה חברתית כלכלית ותרבותית בבבל; (הגאונים), במצרים (עדויות מן הגניזה הקהירית) בקירואן ובספרד ("תור הזהב"); עיתות רדיפה ושמד בארצות אסלאם אחדות (תימן, "אל- מווחידון" בצפון אפריקה, פרס). 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים מציאת קשר בין העיקרון הדתי שהנחה את יחס האסלאם ליהדות לבין מעמד המשפטי של היהודים כפי שהוא בא לידי ביטוי במקורות השונים.</p> <p>הסקת מסקנות על מידת החלת עקרונות האסלאם כלפי היהדות.</p> <p>העלאת השערות הסברים אפשריים להבדלים בין מצב היהודים בארצות מוסלמיות שונות.</p> <p>השוואה והסקת מסקנות השוואה בין מעמד היהודים בארצות הנצרות לבין מעמד היהודים בארצות האסלאם. הסקת מסקנות בדבר הגורמים שהשפיעו על מצבם של היהודים בנצרות לעומת מצבם בארצות האסלאם.</p>	<p>הקניית ידע כבסיס להבנת מצב היהודים</p> <p>פעילות זו מסכמת את הנלמד על "מעמד היהודים כמיעוט דתי בימי הביניים".</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<p>האתגרים שעמדו בפני הקיום היהודי כמיעוט דתי בעולם הנצרות והאסלאם</p> <ul style="list-style-type: none"> המשכיות קיום החיים הדתיים היהודיים: קיום מצוות תלמוד תורה כערך יסודי ומרכזי בחיי היהודים; המפגש עם הפריחה התרבותית בחברה הסובבת, הלא-יהודית; התמודדות עם הביקורת בימי הביניים על הדת היהודית; חיי יום-יום כמיעוט, בסביבה לא-יהודית. 	<p>ניתוח מצב והעלאות מגוון פתרונות לבעיה</p> <p>בעקבות ניתוח מצבם של היהודים כמיעוט דתי, איבחון אתגרים שעמדו בפני הקיום היהודי כמיעוט דתי;</p> <ul style="list-style-type: none"> ניסוח שאלת מחקר בנושא השערות מגוונות של פתרונות אפשריים לשאלת החקר הצעת מהלכים לאיסוף מידע ורשימת מקורות על מנת לבסס את הקביעות בפתרון שאלת החקר. 	<p>זו שאלת פתיחה ללימוד כל אחד מנושאי הבחירה הבאים. בלימודם יבחנו התלמידים את דרכי ההתמודדות של היהודים בחיי קהילה או ביצירה עם שאלת המשך הקיום היהודי.</p>
<p>ג. קהילה יהודית עירונית בימי הביניים (נושא לבחירה) (8 שעות)</p>	<p>ארגון הקהילה ומוסדותיה כמענה לאתגר הקיום היהודי במדינות הנצרות והאסלאם</p> <ul style="list-style-type: none"> המנהיגות המקומית ומוסדות הקהילה וסמכויותיהם תלמידי חכמים כמנהיגות מקומית וכסמכות כלל-יהודית מבנה המשפחה ומעמד האישה במשפחה ובחברה היהודית נטיית היהודים להתגורר בשכונות ליהודים; בשכונות או ברחובות מיוחדים להם, כדי להיטיב לספק את צרכי הקהילה. 	<p>השוואה</p> <p>ניתוח מקורות ועריכת השוואה (לפי התבחינים הנתונים בעמודה האמצעית) בין דרך ההתמודדות של קהילה יהודית באחת מארצות הנצרות כגון: מיינץ, ברצלונה, פראג, לבין קהילה אחרת מארצות האסלאם: בגדד, קהיר, קייירואן, גרנדה.</p>	<p>אפשרות לבחור באחד מהנושאים ג' או ד'.</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<ul style="list-style-type: none"> ניסוח נימוקים "בעד ונגד" לטיעון: "היצירה היהודית נענתה לאתגר הקיום היהודי". הנמקה מלווה בראיות ובהסברים ממקורות המידע. בחירה בנימוק אחד, העשוי לשכנע. הצגת הנימוק בדיון כיתתי. בחינת קטעי מקורות המתייחסים לשני (2) תחומי יצירה משל שלושה (3) יוצרים. 	<p>היצירה היהודית כמענה לאתגר הקיום היהודי ענפי היצירה:</p> <ul style="list-style-type: none"> פרשנות התלמוד - לשם הבנת הכתוב בתלמוד, כיצירת עיון וכחלק ממילוי מצוות תלמוד תורה. כגון: רבנו חננאל, רבנו גרשום מאור הגולה, רש"י, בעלי התוספות, רבנו תם, רמב"ן, ורשב"א. פסיקת הלכה <ul style="list-style-type: none"> ספרות הפסק - הכרעה בעולם ההלכה הנובעת מהתלמוד. כגון: הלכות הרי"ף; משנה תורה לרמב"ם; ספר ארבעה טורים לרבי יעקב ב"ר אשר; בית יוסף ושולחן ערוך לרבי יוסף קארו, המסכם את היצירה בתחום ההלכה; "המפה" על שולחן ערוך של רבי משה איסרליש, כמגשר בין פסיקה במערב ובמזרח. ספרות השו"ת - יצירה הלכתית הנענית לאתגרי היום-יום ונתפסת כתקדים משפטי כגון: רשב"א ומהר"ם מרוטנבורג. הספרות: לשון ושירה <ul style="list-style-type: none"> טיפוח הלשון העברית והשפעות היצוניות עליה (כגון הרחבת אוצר המילים מתחומי הפילוסופיה והרפואה) כתגובה לאתגר המוסלמי של לשון יפה שהיא כלי ביטוי לקדושת הקוראן. כתוצר של המעורבות של יהודי ספרד בכל תחומי החיים של החברה בכלל ובחיי החברה הגבוהה המוסלמית. 	<p>ד. היצירה היהודית בימי הביניים (נושא לבחירה) (8 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
		<p>שירה ופיוט - שירת הפיוט בספרד ובאשכנז היא המשך לפיוט הארץ-ישראלי וביטוי לחוויה הדתית ולעבודת ה' שבתפילה ולרצון ליצירה. (שירת קודש ושירת חול)</p> <ul style="list-style-type: none"> • פרשנות המקרא <ul style="list-style-type: none"> - פרשנות לשונית מילולית - בבל וספרד- המענה לאתגר הקראי ולפרשנות הקוראן, כגון רס"ג, אבן עזרא ואחרים. - פרשנות פשט מבוססת על לשון אשכנז להבנת הכתוב וכמענה לנצרות. כגון: רש"י, רשב"ם, ר' יוסף בכור שור. - פרשנות המקרא ככלי לעיצוב השקפת עולם כגון: רמב"ן, אברבנאל. • הפילוסופיה <ul style="list-style-type: none"> - הכנסתה של חשיבה שכלתנית לתוך המסורת היהודית. רס"ג, "הכוזרי" לריה"ל, כמשקף התמודדות פילוסופית יהודית מול כל הזרמים והדתות. הרמב"ם - אימוץ השכלתנות כדרך חשיבה יהודית וכמובילה לחוויה רוחנית מעמיקה. • תורת הסוד (קבלה) <ul style="list-style-type: none"> תובנות ליחסי הגומלין בין האל, הבריאה והאדם ובכלל זה טעמי המצוות. (הקבלה התפתחה בימי הביניים אך ינקה ממקורות קדומים). • ספרות המוסר והדרוש <ul style="list-style-type: none"> ספרות שמטרתה לעצב דפוסי התנהגות ותודעה לפי עולם הערכים היהודי. כגון "חובת הלבבות" לרבנו בְּחַיִּי אֶבְרָהָם פְּקוּדָה. או "ספר חסידים" לרבי יהודה החסיד. 	

נושא 3. מסורת ומודרנה בתולדות העמים ובתולדות ישראל בעת החדשה (90 ש')

מבוא

החל במאה ה-18 התרחשו בעולם התפתחויות רעיוניות, פוליטיות וחברתיות שחוללו שינויים בדפוסי חיים ובתפיסות עולם. שינויים אלה הוגדרו "מודרנה".

נושא זה בנוי סביב שאלה שהתשובות עליה הן הציר המרכזי של מאפייני תקופת המודרנה, השאלה היא: מהן ההתפתחויות הייחודיות של העת החדשה - "המודרנה" - שעיצבו עולם שונה, כמעט לחלוטין, מזה שהיה קיים בימי הביניים המאוחרים? משאלה זו עולות שאלות נוספות: כיצד השפיעו התפתחויות ייחודיות אלו על תולדות עם ישראל? באילו תחומי חיים ניכרת השפעתן? לימוד התכנים הכלולים בנושא זה והבנתם יקנו לתלמידים כלים לניתוח העבר.

באמצעות כלים אלה הם יוכלו להתמודד עם שאלות ועם תופעות המוכרות להם ממציאות חייהם בהווה.

הנושא מסורת ומודרנה בעת החדשה נחלק לשלושה חלקים:

3.1 תופעות המודרנה

3.2 משברי המודרנה

3.3 התמודדות העם היהודי במודרנה

בחלק הראשון: נדונות תופעות מודרנה מרכזיות ונבחנים מאפייניהן והשפעתן על חיי החברה הכללית. להלן דוגמאות של תופעות הנדונות בו:

- הופעת מסגרת מדינית חדשה שהיא ריבונית וריכוזית;
- הנאורות והשפעתה על תפיסת ערך האדם כיצור אוטונומי האחראי לגורלו ולגורל החברה;
- התיעוש והיחידושים הטכנולוגיים והשפעתם על החברה והמדינה.

נוסף לתופעות המודרנה המרכזיות נידון בנושא זה אחד ממאפייניה הבולטים של העת החדשה - צמיחת האידיאולוגיות המודרניות: ליברליזם, לאומיות וסוציאליזם - אשר הציגו פתרונות מהפכניים לתיקון חיי החברה והמדינה במציאות המודרנה המתהווה ושאבו את עיקרי רעיונותיהם מן הנאורות. למרות העיסוק בשאיפות תיקון העולם של האידיאולוגיות המודרניות, ממוקד לימוד תקופת העת החדשה על פי התכנית, בהבנת השניות והמורכבות של המודרנה.

החלק השני מתמקד במיוחד בסוגיות **משברי המודרנה**.

המודרנה אינה מוצגת כמסע חד-סטרי לקראת נאורות וקדמה, אך גם לא כמסע של הרס התום והטבעיות.

בדרך הצגת המודרנה בתכנית, מזמן תהליך ההוראה-למידה דיון מעמיק גם בנושאים ערכיים הנובעים ממורכבותה. תופעות המודרנה לא פסחו על העם היהודי. למרות הבדלים באופיים של תהליכי השינוי ובמועדי התרחשותם עברו קהילות ישראל תהפוכות רבות בעת החדשה. המסורת היהודית שהתפתחה בקרב קהילות היהודים בדורות הקודמים בכל ארצות מושבם באירופה, במדינות הים התיכון ובארצות האסלאם, הועמדה בפני אתגרים רבים. עיון בתהליכים הללו הוא אבן יסוד להבנת מציאות החיים היהודיים בימינו.

בחלק השלישי נדונה התמודדות העם היהודי במודרנה, ונבחנות הדרכים השונות שבהן התמודד העם היהודי עם תופעות המודרנה ועם המציאות בעת החדשה בתחומי החיים הדתיים, החברתיים, התרבותיים והלאומיים.

נושא 3.1 תופעות המודרנה (27 שעות)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את התופעות המרכזיות שהביאו להיווצרות העולם המודרני
2. יבינו את תופעת פריחתן של האידיאולוגיות שהיוו מצע לשינויים חברתיים ומדיניים
3. יבינו את השפעת רעיונות הנאורות על ירידת מעמד הדת בעת החדשה בהשוואה לימי הביניים
4. יבינו את השניות שבתופעות המודרנה: קדמה לעומת פגיעה בזכויות האדם

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>א. צמיחת המדינה הריכוזית החל במאה ה-17 לספה"נ (4-5 שעות) (פרק לבחירה)</p>	<p>מאפייני מסגרת המדינה המודרנית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ריכוזיות השלטון: - הקמת מערכות ביורוקרטיה ומיסוי מרכזיות, - יצירת חוקה, ומערכות חוק ומשפט, תרבות ושפה רשמית למדינה; - מונופולין על כוח הכפייה - צבא ומשטרה. • תהליך ההאחדה: - צמצום מעמד הדת בממשל - ביטול השדרות מימי הפיאודליזם - ביטול הגבולות הפנימיים של המדינה - יצירת סמלי המדינה: המנון, דגל, חוקה וסמל - פיתוח מערכת חינוך ככלי ליצירת נאמנות למשטר, לאחידות השפה וליצירת זהות משותפת. 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והסקת מסקנות</p> <p>אבחון המאפיינים המרכזיים של המדינה המודרנית על סמך מקורות מידע מתאימים:</p> <ul style="list-style-type: none"> • תרומת כל אחד מהמאפיינים להיווצרותה של חברה חדשה; • מציאת סתירות בין המקורות השונים בשאלת המאפיינים המרכזיים; • תרומתו של כל אחד מהמקורות להבנת מאפייני המדינה המודרנית. <p>טיעון: "הקמת מערכת חינוך במדינה תרמה להאחדת החברה וליצירת נאמנות למשטר"</p> <ul style="list-style-type: none"> • הצדקת הטיעון או דחייתו בהסתמך על ראיות המאוששות אותו. 	<p>אפשר לבחור באחד מן הפרקים א או ג. המעבר מפיאודליזם למלוכה אבסולוטית נלמד במעגל לימוד קודם בחט"ב</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ב. הנאורות (המאה ה-18 לספה"נ) (8 שעות)</p>	<p>השינויים שחוללה הנאורות - התהוות ההכרה בערך האדם</p> <p>א. עקרונות הנאורות:</p> <ul style="list-style-type: none"> • ההכרה בערך האדם • האדם - יצור אוטונומי השולט בחייו ואחראי לגורלו ולגורל החברה • ההכרה בכבוד האדם ובזכויותיו הטבעיות לפי: <ul style="list-style-type: none"> - חירות, קניין ואושר. (לוק) - זכויות האישה (מרי וולסטונקרפט) - הקריאה לסובלנות ולזכויות פוליטיות לפרטים (וולטיר) - הפרדת רשויות כאמצעי לשמירת חרות (מונטסקייה) - אמנה חברתית (לוק, רוסו). <p>ב. מאפייני הנאורות: אינדיבידואליזם, רציונליזם, ספקנות וחילון, ידע וקדמה.</p>	<p>הצדקת הידע והערכתו מתוך ניתוח מקורות העוסקים בהכרת ערך האדם, הערכת הרעיונות השונים המובאים במקורות והסברתם.</p> <p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> • התייחסות לטיעון: "הכרת הנאורות בערך האדם עומדת בסתירה למגמות ההאחדה של המדינה הריכוזית." • הצדקת הטיעון או דחייתו • הנמקת הדעה בראיות תומכות. <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • טענות מבוססות ומנומקות בעד ריכוזיות שלטונית ונגדה, מול טענות 'בעד' ו'נגד' הפרדת רשויות (בהסתמך על מקורות מדברי משכילים שונים). <p>דיון בסוגיה האם יש נקודות מבט עדיפות על אחרות? אם יש - במה הן עדיפות?</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>מציאת קשר בין עקרונות הנאורות לבין מאפייני הנאורות.</p> <p>ייצוג ידע בדרכים מגוונות</p> <ul style="list-style-type: none"> • צורת ייצוג מידע, כגון טבלה או תרשים, מתאימים להסברת הקשרים בין עקרונות הנאורות לבין מאפייני הנאורות. 	<p>אין הכוונה ללמוד ביסודיות את משנתם של כל המשכילים שברשימה אלא לבחור בקטעים מייצגים מדברי הוגי הדעות הרשומים.</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<ul style="list-style-type: none"> • המהפכה האמריקאית והמהפכה הצרפתית כפורצות הדרך ליישום רעיונות הנאורות - הכרה בזכויות האדם והאזרח בימי המהפכה הצרפתית - הכרזת העצמאות והצהרת זכויות האדם במהפכה האמריקאית. 	<p>הסקת מסקנות</p> <ul style="list-style-type: none"> • ניתוח מסמך "הכרזת העצמאות" ומסמך "הצהרת זכויות האדם"; • הסקת מסקנות על אודות יישום זכויות האדם בעקבות רעיונות הנאורות. 	<p>אירועי המהפכות האמריקאית והצרפתית נלמדו בחטיבת הביניים.</p>
<p>ג. המיכון והתיעוש החל במאה ה-18 (4 שעות) (פרק לבחירה)</p>	<p>השינויים המרכזיים בחברה ובמדינה בעקבות התיעוש</p> <p>א. מאפייני התיעוש: מיכון בהתחדשות מתמדת; ייצור המוני בקו ייצור אחיד.</p> <p>ב. השלכות חברתיות והכלכליות של התיעוש:</p> <ul style="list-style-type: none"> • עליית מעמדות חברתיים חדשים: <ul style="list-style-type: none"> - מעמד הפועלים והתאגדויות פועלים. - גידול דמוגרפי. - גידול בְּמָמְדִי הגירה - מהכפר אל העיר ואל "העולם החדש". ג. השלכות על המדינה: <ul style="list-style-type: none"> • הגדלת עושר המדינה והתהוות אימפריאליזם. • הגברת האחידות במדינה - חינוך, תרבות, שפה תחבורה ותקשורת - והיווצרות "מדינת הלאום". • עליית "חברת המונים". 	<p>מיזוג (אינטגרציה)</p> <p>עיון במקורות שונים, כתובים וחזותיים המתארים את ההתפתחויות החברתיות, הכלכליות והמדיניות בחברה המתועשת. ומציאת קשר בין לבין מאפייני התיעוש.</p> <p>טיעון</p> <p>"יש חוקרים הטוענים שהמדינה המודרנית הריכוזית, התפתחה בעקבות תהליכי התיעוש."</p> <ul style="list-style-type: none"> • הבעת דעה על הטיעון; • הנמקת הדעה על סמך המידע הכלול בפרק זה. 	<p>המהפכה התעשייתית נלמדו בחטיבת הביניים.</p>

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ד. התנועות האידיאולוגיות המודרניות: לאומיות המאה ה-19 (חובה) ליברליזם (בחירה) סוציאליזם (בחירה) (15 שעות)</p>	<p>אידיאולוגיות כמחוללות שינויים חברתיים ומדיניים</p>		
	<p>1. ליברליזם: ההגנה על חירויות היסוד כעיקרון מחייב בהתנהלות המדינה הדמוקרטית המודרנית.</p> <ul style="list-style-type: none"> • עידן הליברליזם במאה ה-19: <ul style="list-style-type: none"> - הליברליזם הפוליטי - המאבק בריאקציה (שמרנות) למען זכויות הפרט - הליברליזם החברתי-כלכלי - ההתנגדות לפגיעה בזכות הקניין ובהתערבות המדינה בנושאים חברתיים וכלכליים - מדיניות laissez faire "לְסֵה פֶר" ("הנח לעשות" כלומר אל תתערב). • הדמוקרטיה הליברלית במאה ה-20: <ul style="list-style-type: none"> - המאבק על מימוש זכויות האדם והאזרח. • דה-קולוניזציה, שוויון זכויות מלא לנשים, והכרה בזכויות של קבוצה. 	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>העלו טענות מבוססות בעד ונגד התערבות המדינה בחיי האזרח בנושאים החברתיים והכלכליים חיונית להגנה על זכויותיו.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>בחירה באחד הנושאים שלמענם נאבקו הליברלים במאה העשרים, כגון: זכות בחירה לנשים, הרצון של מדינה באפריקה להשתחרר משלטון מעצמה אירופאית, מתן חינוך לבני כל המעמדות. הצגת הנושאים מנקודת מבטם של הליברלים לעומת נקודת מבטם של מתנגדיהם השמרנים. דיון בסוגיה האומנם הסתיים מאבקם של הליברלים בנושאים אלו?</p> <ul style="list-style-type: none"> • הבאת דוגמאות ונימוקים מתופעות ומאירועים המתרחשים בימינו. 	

פרקי הלימוד	סוגיות מרכזיות ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<p>2. סוציאליזם :</p> <p>התפתחות המאבק למען שוויון כלכלי וצדק חברתי כעיקרון פוליטי והתמודדות עם התופעות השליליות של התיעוש:</p> <ul style="list-style-type: none"> • המרקסיזם וייחודו - תביעות לשוויון פוליטי וכלכלי, התגבשות אגודות פועלים ומפלגות עובדים. • סוציאל-דמוקרטיה בהבדל מליברליזם - מתח בין חרות לשוויון במדיניות הכלכלית והחברתית במדינה המודרנית. 	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>ניהול דיון בכתב או בעל-פה בין מרקסיסט לבין סוציאל - דמוקרט על הדרך הטובה ביותר להשגת שוויון כלכלי וצדק חברתי.</p> <p>ניהול דיון בשאלה האם הוויכוח הוכרע ?</p> <ul style="list-style-type: none"> • הבאת דוגמאות ממציאיות החיים בעולם ובישראל. 	
	<p>4. לאומיות:</p> <p>5. זכותם של עמים להגדרה עצמית ולריבונות</p> <ul style="list-style-type: none"> • דגמי לאומיות שונים: לאומיות ליברלית אזרחית; לאומיות אתנית-היסטורית (הרומנטיקה); <p>הדגם האמריקאי מול הדגם הגרמני.</p> <ul style="list-style-type: none"> • תיאוריות היסטוריוגרפיות שונות לגבי מקורה של הלאומיות: הלאומיות כתופעה בעלת שורשים קדומים (סמית) לעומת הלאומיות כתופעה מודרנית (אנדרסון). • הכרה בזכויות למיעוטים אתניים במדינה הלאומית הריכוזית כגון: אלבנים ביוגוסלביה, הונגרים בצ'כוסלובקיה, יהודים בפולין, טורקים דביון. 	<p>השוואה</p> <p>עריכת השוואה בין עקרונות הלאומיות האמריקאית לבין עקרונות הלאומיות הגרמנית.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • ניהול ויכוח בין סמית לאנדרסון בסוגיה האם הלאומיות ותפיסת האומה קדמו לעולם המודרני או שמא הלאומיות היא תוצר העולם המודרני? • הסכמה עם העמדה המשכנעת יותר מבין השתיים, תוך הבאת נימוקים וראיות. <p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> • הגשת בקשה או עצומה כנציגי מיעוט אתני במדינת לאום לקבלת הכרה בזכויות מיעוט לאומי תוך הבאת נימוקים לאומיים וליברליים. 	<p>הנושא "זכויות לאומיות למיעוטים" שובץ כאן כי מבחינת תכניו הוא מתאים לפרק זה אעפ"י שמבחינה כרונולוגית הוא שייך לתקופה שלאחר מלחמת העולם הראשונה.</p>

נושא 3.2. משברי המודרנה (18 שעות)

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
א. מלחמת העולם הראשונה (6 שעות)	<p>המלחמה - ביטוי להישגי המודרנה והנאורות או פגיעה בהם?</p> <p>1. גורמי המלחמה:</p> <ul style="list-style-type: none"> עליית רעיונות אנטי-ליברליים וראיית צד חיובי באלימות ובכוח משבר המדינות הרב-לאומיות האימפריאליזם - העימות בין האוכלוסיות שארצן כבושה לבין המדינות הלאומיות והמעצמות האירופאיות <p>2. נוראות המלחמה : מלחמה טוטלית - הרג המוני וטיהור אתני.</p>	<p>שאלת שאלות</p> <ul style="list-style-type: none"> העלאת שאלות, תהיות ובעיות המתעוררות בעקבות הצגת גורמי המלחמה ותוצאותיה מול ערכי הנאורות והאידיאולוגיות המודרניות. מיון השאלות מנקודות מבט שונות, מתן הסבר למיון שנערך וכתיבת מסקנות הנובעת מהמיון. 	
	<p>3. תוצאות המלחמה ומשבר האמונה ברעיונות הקדמה ובהשלכותיה: (בחירה בסעיף אחד מתוך שלושת הסעיפים שלהלן):</p> <ul style="list-style-type: none"> הפסימיות החברתית: אבטלה, חילון ומשברי אמונה ראשית הדה-קולוניזציה (הענקת מנדטים ולא סיפוח) עליית הדמוקרטיה החדשות ושברן (גרמניה ופולין). 	<p>קבלת החלטות וגיבוש עמדה מנומקת לבעיה: המלחמה ביטוי להישגי המודרנה והנאורות או פגיעה בהם. ניתוח הבעיה, העלאת נקודות מבט ואפשרויות שונות להכרעה בסוגיה.</p>	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
התייחסות לנאורות ולאידאולוגיות בדבר "תיקון חברה" (סעיפים קודמים בתכנית)	<p>זיהוי רכיבים וקשרים והבניית מושג מיון מאפייני המשטר הטוטליטרי לפי תבחינים על סמך דעה אישית.</p> <p>התייחסות למאפיין אחד או שניים והצגת טיעון בעד הפעלתו בחיי המדינה או התנגדות להפעלתו.</p> <p>הצדקת הטענה בעזרת ראיות והסברים, והצגתה בפני חברי הכיתה.</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים ושאלת שאלות מציאת קשר בין מאפייני המשטר הטוטליטרי למאפייני המדינה הריכוזית המודרנית.</p> <p>ניסוח שאלות על אודות הסכנות שעומדות בפני המדינה המודרנית בעקבות הקשרים שנמצאו בין מאפייני המשטר הטוטליטרי למאפייני המדינה הריכוזית המודרנית.</p>	<p>כיצד צמחו משטרים טוטליטריים מתוך אידיאולוגיות שהבטיחו מרפא לחוליי המודרניות</p> <p>1. הכרת מאפייני משטרים טוטליטריים</p> <ul style="list-style-type: none"> אידיאולוגיה רשמית מחייבת מפלגת המונים אחת ובראשה מנהיג אחד והוצאת מפלגות אחרות אל מחוץ לחוק הנהגת משטר טרור (פיזי ופסיכולוגי) תוך הפעלת משטרה חשאית מונופול על התקשורת: פיקוח מטעם המפלגה או הממשלה על העיתונות, הרדיו והקולנוע. מונופול על השימוש בכוח - שליטה מוחלטת של המדינה על השימוש בנשק ועל השימוש בכוח צבאי לדיכוי האזרחים פיקוח מרכזי על הכלכלה. 	<p>2. המשטרים הטוטליטריים: נאציזם (חובה) קומוניזם (בחירה) פשיזם (בחירה) (12 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>טיעון</p> <p>"המשטר הטוטליטרי לגיטימי כאמצעי להגשמת רעיונות לתיקון החברה".</p> <ul style="list-style-type: none"> הנמקת העמדה והסברתה, תוך שימוש בממצאים, ובראיות <p>טיעון</p> <p>"המשטר הטוטליטרי לגיטימי כאמצעי לחיזוק כוחה של המדינה"</p> <p>הבאת נימוקים לעמדתכם תוך שימוש בממצאים, ראיות ובהסברים.</p>	<p>2. הכרת משטרים טוטליטריים שונים יש לבחור באחד מבין שני המשטרים:</p> <ul style="list-style-type: none"> קומוניזם - האידיאולוגיה הקומוניסטית-חידושיו של לנין (מלחמת המעמדות ודיקטטורת הפרולטריון); - התבססות הטוטליטריות בימי סטלין - המדינה ככלי ליישום האידיאולוגיה - יחס המשטר הקומוניסטי למיעוטים תרבותיים ודתיים - דיכוי בשם החופש - כל אחד עלול להיות אויב - הדוגמה היהודית : היבסקציה - הכחדת תרבות היידיש, אנטי-יהדות ואנטי-ציונות . פשיזם <ul style="list-style-type: none"> - האידיאולוגיה הפשיסטית - מרכזיות המדינה והאומה - "המדינה מעל לכול". - פשיזם כתופעה אירופית - משטרים פשיסטיים איטליה כדוגמה ראשונה. - הקמת מפלגות פשיסטיות כגון:בלגיה, רומניה, הונגריה בולגריה - אנטישמיות כמרכיב נפוץ אף כי לא הכרחי. 	

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<ul style="list-style-type: none"> נאציזם - אידיאולוגיה נאצית: מ"פולקיזם לגזע" (לאומיות אתנית, טוהר הגזע הנאצי ומרחב המחיה, מיין קמפ) - דרכי עליית הנאצים לשלטון והתבססותם ב.ו. 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>זיהוי מאפייני המשטרים הטוטליטריים כפי שהם באו לידי ביטוי בנאציזם ובדרכי עלייתו לשלטון.</p> <p>השערה</p> <p>ניסוח השערה לבעיה האם ניתן היה למנוע את עליית המפלגה הנאצית לשלטון?</p> <p>הצדקת ההשערה תוך הסתמכות על מקורות מידע וידע קודם.</p>	<p>ניתן לבסס את הלימוד על הנאציזם על הסעיף "עליות הדמוקרטיה החדשות ושברן" שנלמד בנושא 3.2 המשך יילמד במסגרת הנושא "נאציזם ושואה".</p>

נושא 3.3. התמודדות העם היהודי עם אתגרי העת החדשה (45 ש')

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את השפעת התופעות המרכזיות של המודרנה על החיים היהודיים, ויכירו את האתגרים שהן העמידו בפני הקיום היהודי בעת החדשה;
2. יבינו את הדמיון והשוני בהתמודדותן של קהילות ישראל השונות עם המודרנה
3. יכירו את השינויים שחלו במעמד המשפטי של היהודים בעת החדשה ויבינו את השלכותיהם על החיים היהודיים ועל ההתארגנות הקהילתית;
4. יכירו ויבינו את מגוון התנועות והזרמים שקמו בעם היהודי במטרה לשמור על קיומו הייחודי בעת החדשה
5. יבינו את תגובת היהודים שומרי המצוות לאתגרי החילון, ההשכלה והתיקונים בדת ישראל, כפי שהם באו לידי ביטוי בתנועות השונות
6. הבנת ייחודו של הפתרון הלאומי הציוני לגווניו והסיבות להתנגדויות שקמו לו בחברה היהודית
7. הבנת הרקע והנחיצות להקמת תנועת הציונות הדתית כסיעה בתוך "התנועה הציונית".

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>א. מעמד היהודים בעת החדשה משלהי המאה ה-18 עד ראשית המאה ה-20. (5-6 שעות)</p>	<p>השפעת הליברליזם על תמורות בחברה היהודית.</p> <ul style="list-style-type: none"> • השינויים במעמד המשפטי של היהודים בקהילות השונות בעת החדשה: באירופה - במרכז, במערב ומזרח, ארצות האסלאם ובארצות הברית. <ul style="list-style-type: none"> - מתן שוויון זכויות (אמנציפציה) - פתיחת שערי תעסוקה ולימודים - הרחבת אזורי מגורים. • השלכות השינויים במעמד היהודים (האמנציפציה) על החברה היהודית: <ul style="list-style-type: none"> - תהליכי התערות בחברה הסובבת: שינוי אורחות חיים- לבוש, שפה מתירנות והתבוללות - ביטול האוטונומיה הקהילתית והפגיעה בסמכות ההנהגה המסורתית. 	<p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>ניתוח זכויות היהודים במדינות נבחרות והשוואה בין מעמדם המשפטי של היהודים בארצות השונות, על פי תבחינים שיגדרו התלמידים.</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>מאפייני הליברליזם במדינה שבאו לידי ביטוי במתן זכויות אזרח ליהודים.</p> <p>טיעון, העלאת מגוון נקודות מבט בסוגיה:</p> <p>הסיכוי והסיכון שבאמנציפציה להמשך קיום החיים היהודיים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • הסבר מנומק של טיעוני הסיכוי והסיכון מנקודת מבטו של מי שביקש להתערות בחברה, ומנקודת מבטו של המנהיג הדתי המסורתי של הקהילה וצידוק הטיעונים. 	<p>הסוגיה המרכזית מתבססת על הנלמד בנושא 3.1 "תופעות המודרנה"</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>הצדקת הידע והערכתו</p> <p>יש המכנים את התהליכים החברתיים שעברו היהודים במאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 כ"מהפכה דמוגרפית". ניסוח חוות דעת על מידת ההתאמה של השם "מהפכה דמוגרפית" לתקופה זו, תוך ניתוח ומיזוג הנתונים הדמוגרפיים מממקורות חזותיים שונים (דיאגרמות ומפות).</p> <p>השערה</p> <p>השפעות בתחומי חיים שונים, שהשפיעו השינויים הדמוגרפיים על חיי היהודים.</p> <p>ניסוח השערות בקבוצות - בכל קבוצה, השערות על אודות ההשפעות של שינוי אחד.</p>	<p>השפעת התיעוש על החברה היהודית</p> <p>גידול מהיר במספר האוכלוסים היהודים;</p> <ul style="list-style-type: none"> • עיור - ריכוז היהודים בערים; • פרולטריזציה והתאגדות מקצועית • הגירה - הגירה בכלל; "ההגירה הגדולה"; הגירת יהודים ל"עולם החדש" (1870 - 1925). • השינוי במרכזי הכובד של העולם היהודי: • עליית המרכז היהודי בצפון אמריקה 	<p>ב. תהליכים דמוגרפיים, כלכליים וחברתיים שעברו על החברה היהודית. (3 שעות) (פרק לבחירה)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>זיהוי רכיבים וקשרים רעיונותיו של מנדלסון - הסבר המסתמך על ראיות למאפייני הנאורות הבאים לידי ביטוי בדבריו.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • עיון בקטעים מדברי ויזל, בדבר שינויים בחינוך היהודי, שהציעה תנועת ההשכלה היהודית; נקיטת עמדה מנקודת מבטם של התומכים בהצעות ומנקודת מבטם של המתנגדים להן. <p>הצדקת הידע והערכתו הגנה על עמדות סותרות בוויכוח בקהילות בדבר פתיחת בתי ספר על ידי חברת כי"ח.</p> <p>טיעון ומגוון נקודות מבט בימת דיון - שחזור אחד הפולמוסים באחת מקהילות ישראל בנושא: "הכנסת שינויים בחינוך היהודי ברוח רעיונות ההשכלה." הצגת טענות מנקודת מבט שונות כגון: המשכילים, המשכילים המסורתיים, רבנים, פרנסי הקהילה, נציגי החברה או נציגי השלטון.</p>	<p>השפעת רעיונות הנאורות על החברה היהודית</p> <p>א. תנועת ההשכלה ויעדיה</p> <ul style="list-style-type: none"> • שילוב רעיונות הנאורות במחשבה וביצירה היהודית (מנדלסון כמעצב מרכזי של ההשכלה היהודית) • מאבק לשילוב היהודים בחברה הכללית; • מודרניזציה של החיים היהודיים והפולמוס סביב תופעה זו <ul style="list-style-type: none"> - שינוי לבוש ושפה; - עיסוק במשלחי-יד יצרניים; - שינויים בחינוך היהודי - חינוך הבנות. <p>ב. יישום רעיונות ההשכלה בחברה היהודית באירופה ומחוצה לה (במזרח אירופה - "ההשכלה מטעם" במזרח התיכון וארצות האסלאם - בתי הספר של "כל ישראל חברים" בתימן - חדירת רעיונות ההשכלה (הפולמוס בין ה"דרדעים" וה"עקשים").</p>	<p>ג. תנועת ההשכלה היהודית (8-6 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>רצוי לחזור ולעיין בהשלכות האמנציפציה על האוטונומיה הקהילתית</p>	<p>השוואה השוואה בין התמודדותן של שתי תנועות התיקונים בדת - תנועת הרפורמה והתנועה השמרנית - עם תהליכי ההשתלבות של החברה היהודית בחברה המודרנית בעת החדשה.</p> <p>השוואה הדומה והשונה בין דרכו של חת"ם סופר לדרכו של רש"ר הירש.</p> <p>הצדקת הידע והערכתו תרומתם של רש"ר הירש, ושל חת"ם סופר להתמודדות עם התיקונים בדת ועם המודרנה;</p> <p>ייצוג המידע בחירת דרך להצגת התפשטות החצרות החסידיות כולל נתונים מספריים תוך הנמקת הבחירה.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט הצגת טענות מנומקות לגבי תרומתן של "החסידות" ו"הלמדנות" ליכולתו של שומר המצוות להתמודד עם אתגרי המודרנה והחילון, מנקודות המבט של: חסידים, למדנים, תומכי שיטת רש"ר הירש, המשכילים והרפורמים. הבאת נימוקים לדעה שהובעה.</p>	<p>דרכים להתמודדות עם החילון, ההתערות בחברה הכללית וההתבוללות</p> <p>1. תנועות לתיקונים בדת</p> <ul style="list-style-type: none"> • תנועת הרפורמה: תיקונים לצורכי השתלבות מלאה בחברה הכללית - היחס לתקפות המצוות בתפיסת העולם הרפורמית (פרידלנדר, גייגר) • התנועה השמרנית (היהדות הפוזיטיבית ההיסטורית): - תיקונים מתוך ראייה היסטורית של העבר וייחוד יהודי לעתיד (בארה"ב התנועה השמרנית מכונה התנועה הקונסרבטיבית) - היחס לתקפות המצוות בתפיסת העולם של התנועה השמרנית (זכריה פרנקל) <p>2. המענה האורתודוקסי לגונויו ויחסו למודרנה ולתיקונים בדת (בחירת 3 סעיפים מתוך ה-5 שלהלן):</p> <ul style="list-style-type: none"> • ההתנגדות לרפורמה ולערכי המודרנה (חת"ם סופר); • חיוב המודרנה תוך שמירה קפדנית על מצוות הדת וחיזוק הזהות האורתודוקסית; תפיסת "תורה עם דרך ארץ" (רש"ר הירש) • (ניאו-אורתודוקסיה) • התבססות החסידות, התפשטותה והתמודדותה עם אתגרי המודרנה - התרחבות החסידות והפיכתה לתנועה דתית-חברתית המונית 	<p>ד. תנועות וזרמים יהודיים במאות ה-19 וה-20 (15 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
	<p>הסקת מסקנות</p> <p>קריאת מקורות הלכתיים והסקת מסקנות בדבר דרך התמודדותם ההלכתית עם חידושי המודרנה, מצד רבנים בקהילות יהודיות בארצות האסלאם.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - "העדה" ו"החצר" כתחליף לקהילה • הישיבות בליטא והתמודדותן עם אתגרי המודרנה במזרח אירופה - חיזוק הלמדנות ומעמד הלומדים - הישיבות כארגון חברתי- רעיוני על- קהילתי (ישיבת וולוז'ין וישיבות המוסר) - רבני הקהילות הספרדיות והקהילות בארצות האסלאם והתמודדותם עם אתגרי "העולם החדש". 	
	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • דין בשאלה אילו מבין הגורמים מסביר טוב יותר את עליית הלאומיות היהודית? <p>טיעון והעלאת מגוון נקודת מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • הצגת טיעונים ממוינים לפי "בעד" ו"נגד" בדבר הפתרון הטוב ביותר להמשך הקיום היהודי מנקודות המבט של כי"ח, הבונד, הטריטוריאליסטים והאוטונומיסטים; 	<ol style="list-style-type: none"> 1. נסיבות התעוררות הלאומיות היהודית המודרנית <ul style="list-style-type: none"> • היהודים בין השתלבות בחברה הסובבת לבין דחייה, צמיחת האנטישמיות המודרנית וביטוייה כלפי במדינות השונות. • השראת התנועות הלאומיות בעמים. 2. ארגונים ותנועות לאומיות יהודיות כפתרון להמשך קיום העם היהודי; <ul style="list-style-type: none"> • כי"ח והעיתונות היהודית • סולידריות יהודית והתארגנות בין-לאומית • טריטוריאליסטים - התיישבות יהודית בחבל ארץ אוטונומי שאינו ארץ ישראל. • הבונד - יהודים בתנועות כלליות לתיקון חברתי (סוציאליזם, קומוניזם סוציאלי-דמוקרטי), מפלגות סוציאליסטיות יהודיות. • אוטונומיסטים - אוטונומיה תרבותית שאינה בארץ ישראל. 	<p>ה. התעוררות הלאומיות היהודית המודרנית (10 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	פרקי הלימוד
<p>הלימוד יתבסס על נושא "הלאומיות", שנלמד בשיעורים קודמים.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>זיהוי מאפייני הלאומיות לגווניה ומרכיביה, שבאים לידי ביטוי בתנועה הציונית כתנועה לאומית. מתן הסבר והבאת ראיות המצדיקות את הקביעה.</p> <p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>השוואה בין רעיונות ותכניות של מבשרי ציונות שונים- חובבי ציון והתנועה הציונית בראשות הרצל- והסקת מסקנות לגבי ייחודה של התנועה הציונית. תבחינים להשוואה: מקומה של ארץ ישראל בתכניות השונות; ההתייחסות לאומות העולם; דמוקרטיזציה ומתן זכות הצבעה לנשים; דרכי ההתארגנות והפצת הרעיון ותכניות התיישבות.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • "בימת דיון" בין קבוצות, להצגת הוויכוח בין הזרמים השונים על-אודות הדרך הנכונה להגשמת הציונות; • בוויכוח ייוצגו האורתודוקסיה הלא- ציונית מצד אחד, ותומכי ההשתלבות בחברה הכללית, מצד אחר. • הצגת הטיעונים של כל צד שבהם שזורים הנימוקים וההסברים של הדוברים. 	<p>ייחודו של הפתרון הלאומי- ציוני</p> <p>1. שורשי הרעיון הציוני כלאומיות מודרנית</p> <ul style="list-style-type: none"> • "מבשרי ציונות" • חובבי ציון וראשית התארגנות התנועה הציונית והעליות "הראשונות" לארץ ישראל (אזכור) <p>2. התנועה הציונית בראשות הרצל:</p> <ul style="list-style-type: none"> • המצע של התנועה - פתרון מדיני בארץ ישראל, מוכר במשפט העמים. (תכנית בזל, צ'רטר) • מיסוד ודמוקרטיזציה של התנועה. - הקונגרס הציוני ומוסדות התנועה הציונית, - התבססות התנועה הציונית עד מלחמת העולם השנייה בקרב היהודים באירופה, בארץ ישראל, בארצות האסלאם, בארה"ב, בצפון אמריקה ובדרומה. - מפלגות וזרמים: ציונות מדינית, ציונות רוחנית, ציונות מעשית, ציונות סוציאליסטית, וציונות דתית. - הציונות הדתית - הרקע להקמת 'תנועת המזרח' - הרב ריינס וגישתו לתנועה הציונית. <p>3. ההתנגדות לציונות.</p> <ul style="list-style-type: none"> • האורתודוקסיה הלא-ציונות. • הרפורמה, ותומכי ההשתלבות בחברה 	<p>ו. התנועה הציונית (15 שעות)</p>

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדים בהוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ז. מסורת ומודרנה בקהילות יהודיות בין שתי מלחמות העולם (לבחירה) (15 שעות)</p>	<p>ההתמודדות עם המשך הקיום היהודי בעידן המודרני</p> <p>הדגמת דרכי התמודדות להמשך הקיום היהודי בזוג קהילות יהודיות מאירופה מצד אחד, ומאסיה-אפריקה מצד אחר, כגון:</p> <p>חלב-וילנה או קזבלנקה-אודסה או צנעה-ורשה או בגדד-פריס בתחומים:</p> <ul style="list-style-type: none"> מעמד היהודים והתערותם בסביבה מבנה קהילתי וסמכויות ההנהגה חינוך והשכלה <p>הצטרפות לארגונים יהודיים, לזרמים ולתנועות יהודיות.</p>	<p>עבודת חקר</p> <p>השוואה בין זוג קהילות יהודיות מאזורים גיאופוליטיים שונים, בעניין התמודדות היהודים עם המשך הקיום היהודי בעידן המודרני.</p>	<p>מי שבחר ללמד פרק זה מלמד את הפרקים 1 - 6 ברמת ידע בלבד ובפחות שעות.</p>

נושא 4: נאציזם ושואה (30 שעות)¹⁰

בלימוד נושא זה נחשפות בפני הלומדים האידיאולוגיה הנאצית שהביאה למלחמת העולם השנייה והשלכותיה על גורל היהודים. בתכנית מוצגות הדילמות שעמדו בפני היהודים ודרכי התמודדותם עם הניסיון לקידוש החיים ולשמירת צלם האדם בתנאים בלתי אפשריים וכן מוצגות דרכי התמודדותם עם סוגיות אמונה ושמירה על מצוות. השואה כנושא לימודי מעוררת רגישות מיוחדת בחיי היהודים בימינו, ועד היום ניכרות השפעותיה. בצד היותה נושא בעל היבט היסטורי היא מעלה שאלות בתחומי מוסר והתנהגות מדינית. במובן זה, לימוד יחידה זו הוא המשך ללימוד "משברי המודרנה", כפי שהם התבטאו בהשלכות על מלחמת העולם הראשונה ולאחריה - בעליית המשטרים הטוטליטריים ובפרוץ מלחמת העולם השנייה.

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את משמעות האידיאולוגיה הנאצית כלפי העם היהודי
2. יכירו את השלבים המרכזיים במהלך מלחמת העולם השנייה ויבינו את הקשרים בינם לבין השואה
3. יכירו את מכלול הגורמים והנסיבות שאפשרו את ביצוע "הפתרון הסופי"
4. יבחנו את הדילמות והקשיים שעימם התמודדו היהודים בכל אחד משלבי יישום המדיניות הנאצית, ויעריכו את דרכי התמודדותם
5. יבינו את הקשיים המיוחדים שעמדו בפני היהודים שומרי המצוות ואת דרכי התמודדותם בהם
6. יזהו את הגורמים שהשפיעו על תגובת "העולם החופשי" על המדיניות הנאצית כלפי היהודים
7. יכירו את הגורמים והדילמות שהשפיעו על פעילותם של יהודי "העולם החופשי" נוכח גורל אחיהם בשואה
8. יבינו את הקשיים שעמדו בפני "שארית הפליטה" ואת משמעות התמודדותם עם החזרה לחיים
9. יבינו את מקומה של השואה בזיכרון היהודי, הישראלי והעולמי בימינו, וידונו בלקחי השואה כצו מוסרי יהודי ואנושי.

תכנים

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
א. ייחודה של האנטישמיות הנאצית נגד יהודים ונגד יהדות (2 שעות)	<p>מדוע היו היהודים לקבוצת יעד לרדיפה הגרמנית?</p> <ul style="list-style-type: none"> הזיקה בין האידיאולוגיה הנאצית לאנטישמיות המודרנית והמסורתית הצגת היהדות והמוסר היהודי בחשיבה ובתעמולה הנאצית, כאנטייתזה וכאויב לאריות ולאנושות בכלל. 	<p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>ניתוח מקורות כתובים וחזותיים והסקת מסקנות לגבי ייחודה של האנטישמיות הנאצית.</p>	<p>עליית הנאציזם נלמדת בנושא "משברי המודרנה" בפרק על המשטרים הטוטליטריים.</p>
ב. שלבים במדיניות האנטי-יהודית של הנאצים בגרמניה בשנים 1933 - 1939. (2 שעות)	<p>באילו דרכים יושמה האידיאולוגיה האנטי יהודית בגרמניה</p> <p>1. מגמות במדיניות האנטי יהודית 1933 - 1938:</p> <ul style="list-style-type: none"> השפלה, בידוד והגירה, חקיקה ונישול תעמולה נאצית אנטי-יהודית חרם כלכלי נגד היהודים שריפת ספרי היהודים וגזירת איסור השחיטה. חקיקת חוקי הגזע - חוקי נירנברג, ביטול האמנציפציה אריזציה - החרמת הרכוש היהודי והוצאת היהודים מהחברה וממוסדותיה הבידוד החברתי- התרומה מרצון של האוכלוסייה הגרמנית. <p>2. 1938 - 1939 שנת המפנה וההסלמה: ליל הבדולח ומאסר ההמונים.</p>	<p>ניתוח מקורות היסטוריים כתובים וזיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>זיהוי עובדות ודעות, עמדות מפורשות והנחות סמויות הקשורות לאידיאולוגיה הנאצית כפי שהן באות לידי ביטוי במקורות המידע על הדרכים שבהן יושמה האידיאולוגיה האנטי- יהודית בגרמניה. הסברת ההבדלים בין עובדות לדעות ובין עמדות מפורשות להנחות סמויות.</p>	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>הסקת מסקנות</p> <p>קריאת מקורות המידע השונים העוסקים בתגובות השונות של יהודי גרמניה ויהודי אירופה על המדיניות הנאצית. מציאת עדויות לטענה "שהיהודים לא ראו את הכתובת על הקיר".</p> <p>טיעון</p> <p>ניסוח טענה נגדית, מבוססת ראיות, לטענה זו. הגדרת הבעיה בהקשר לתגובות יהודי גרמניה והעולם על המדיניות הנאצית. הסברת הבעיה מתוך נקודות מבט שונות תוך מתן הצדקות לנקודות מבט אלו; ניהול ויכוח עם כל אחד מהצדדים שהעלו ונקיטת עמדה שיפוטית ביחס אליו. כתיבת עמדה אישית מנומקת לבעיה ולהשלכותיה.</p>	<p>האם ראו היהודים את הכתובת על הקיר?</p> <ul style="list-style-type: none"> • מגמת ההיאחזות בגרמניה כמולדת: <ul style="list-style-type: none"> - מאבק היהודים על זכויותיהם מול המדיניות הגרמנית; - התארגנות מחדש - הקמת הוועד המרכזי (מוסדות קהילתיים, חינוך ותרבות, סעד ותעסוקה); • מגמת העזיבה- הגירה: <ul style="list-style-type: none"> - האכזבה מגרמניה ומהעם הגרמני - התלבטויות בדבר היעד להגירה - ארגונים בין-לאומיים ותמיכתם בעזיבת היהודים • התחזקות התנועה הציונית בקרב יהודי גרמניה <ul style="list-style-type: none"> - פעילות תנועות הנוער • עלייה לארץ ישראל- "העלייה החמישית" <ul style="list-style-type: none"> - "הסכם ההעברה" על ידי היישוב היהודי בארץ ישראל - עליית הנוער • תגובת יהודי העולם: ערבות וסולידריות יהודית <ul style="list-style-type: none"> - מחאות והפגנות נגד מדיניות הנאצים. - תנועת החרם היהודי על סחורות גרמניות בארצות השונות - ועדי סיוע לפליטים • תגובת מדינות העולם: <ul style="list-style-type: none"> - ועידת אוויאן, ועידת מינכן. 	<p>ג. תגובות יהודי גרמניה ותגובות יהודי העולם על המדיניות הנאצית (3 שעות)</p>

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
ד. מלחמת העולם השנייה (3 שעות)	<p>מלחמת העולם השנייה - המהלכים העיקריים</p> <ul style="list-style-type: none"> • 1939 - 1941 <ul style="list-style-type: none"> - הפלישה לפולין, לצפון ולמערב אירופה; - הסכם ריבנטרופ-מולוטוב, - הקרב על בריטניה - הצדדים במלחמה: בעלות הברית, גרורות הציר ומדינות ניטרליות. • 1941 - 1942 <ul style="list-style-type: none"> - הרחבת המלחמה לחזיתות השונות: - "מבצע ברברוסה"; החזית המזרחית פרל הרבור והצטרפות ארה"ב למלחמה, ניצחון גרמני. • 1942 - 1943 <ul style="list-style-type: none"> - המפנה במלחמה: - הישגי בעלות הברית בצפון אפריקה (אל עלמיין); ברוסיה (סטלינגרד); מתקפה בדרום איטליה; הפלישה לנורמנדי • 1944 - 1945 <ul style="list-style-type: none"> - מאבק מכריע וסיום המלחמה: - כניעת גרמניה - הטלת פצצת האטום על יפן. 	<p>ייצוג המידע והידע בדרכים מגוונות</p> <p>בחירת דרכים להצגת המידע על אודות מהלכים ונקודות מפנה במלחמת העולם השנייה;</p> <p>ניתוח מקורות כתובים וחזותיים, מיזוג, הסקת מסקנות</p> <p>עיון במקורות כתובים, במפות ובתרשימים; צפייה בסרטים והסקת מסקנות לגבי השלבים והמפנים במלחמת העולם השנייה.</p>	<p>נושא זה אמור להקנות ידע כרקע להבנת שלבי השואה.</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>עריכת השוואה לפי תבחינים והסקת מסקנות עריכת השוואה בין מצב היהודים באזורים השונים והסקת מסקנות לגבי ההבדלים וקווי הדמיון ביישום המדיניות האנטי יהודית בארצות השונות.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> • חוקרי השוואה התלבטו בסוגיה האם היה הפתרון הסופי פרי כוונה מראש או תולדה של תהליכים מקומיים. <p>נימוקים וראיות של החוקרים לאימות הדעות השונות.</p>	<p>כיצד התאפשר הפתרון הסופי?</p> <p>1. מדיניות הנאצים ושותפיהם נגד היהודים במהלך מלחמת העולם השנייה באזורים השונים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • באזורים הכבושים 1939-1941 <ul style="list-style-type: none"> - צעד ראשון: התעללות ביהודים והשפלתם; - הקמת מחנות עבודה וכפייה. - אגרת הבזק של היידריך, ריכוז היהודים בערים והקמת יודנרטים. - ריכוז היהודים בגטאות וסגירתם - החרמת הרכוש היהודי. • מיוני 1941 - עד מאי 1945 <ul style="list-style-type: none"> - "הפיתרון הסופי". - "מבצע ברברוסה" וראשית פעילות הרצח של האיינזצגרופן; - הקמת מחנות ההשמדה - ועידת ואנזה - האקציות בגטאות, השילוחים למחנות - ההשמדה והסלקציות - חיסול הגטאות - חיסול המחנות וצעדות המוות. <p>2. גורל היהודים במדינות הגרורות, במדינות החסות ובצפון אפריקה</p> <p>3. הגורמים שהשפיעו על מידת היישום של הפתרון הסופי באזורי אירופה השונים:</p> <ul style="list-style-type: none"> • דפוס הזיקה לשלטון הנאצי 	<p>ה. גורל היהודים במלחמת העולם השנייה - השוואה (6 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
		<ul style="list-style-type: none"> ניגודי אינטרסים בין המדיניות הנאצית הכללית לבין האינטרסים של המפקדים הנאציים המקומיים, ושל שלטונות מקומיים לא-גרמניים; יחס האוכלוסייה המקומית: משתפי פעולה מול מצילים למען תמורה, חסידי אומות העולם. (הולנד, דנמרק, בולגריה, פולין ואיטליה) 	
	<p>השוואה והסקת מסקנות מציאת הדומה והשונה בדרכי פעולתם ובהכרעותיהם של ראשי היודנרט השונים והסקת מסקנות לגבי מורכבות תפקידם.</p> <p>טיעון העלאת טיעונים וגיבוש עמדה מנומקת בסוגיה "האם ראוי לשפוט את ראשי היודנרט על אופן הכרעתם בדילמות השונות?"</p> <p>הסקת מסקנות קריאת "שאלות ותשובות" (שו"תים) מימי השואה וניסוח הדילמות שעלו בפני הרבנים על רקע מציאות החיים תחת הכיבוש הנאצי.</p>	<p>דילמות ודרכי התמודדות בתנאים תת-אנושיים</p> <p>1. התמודדות ההנהגה</p> <ul style="list-style-type: none"> היודנרטים והמשטרה היהודית הנהגה במילכוד (רומקובסקי, צ'רניאקוב, ד"ר אלקס) דילמת קבלת המינוי התמודדות עם מצוקת האוכלוסייה היהודית בגטו עד לגירוש למחנות ההשמדה דילמת ביצוע גזירות הנאצים בתקופת הגירוש וההשמדה. ארגונים קהילתיים (הולנד, צרפת) תנועות הנוער הנהגת רבנים (הרב יוסף קרליבך, האדמו"ר מפיאסצ'נה ; הרב אהרונסון מקונין) גילויי אחריות כלפי הקהילה והישארות בקרבה עידוד והענקת ביטחון בדרשות ובפסיקת הלכה להתנהגות בתנאים לא-שגרתיים 	<p>1. התמודדות היהודים עם מציאות החיים בימי השואה (9 שעות)</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>הצדקת הידע והערכתו</p> <p>"זוהי שעה של קידוש החיים ולא של קידוש השם כמוות. לפנים דרשו אויבים את הנשמה והיהודי הקריב את נשמתו על קידוש ה'; עתה דורש הצורך את הגוף היהודי, וחובה על היהודי להגן עליו" (מדברי הרב ניסנבוים מראשי הציונות הדתית)</p> <p>קריאת מקורות המידע השונים שעניינם העמידה היהודית באזורים הכבושים ובמדינות החסות והגרורות, והערכת הדרכים שבהן התמודדו היהודים עם הניסיון לקדש את החיים.</p> <p>טיעון</p> <p>ניסוח טענות "בעד" ו"נגד" הקביעה כי הגבורה היהודית בשואה התבטאה בהתנגדות המזוינת במחנות בגטאות וביערות.</p> <p>ניסוח חוות דעת אישית בסוגייה: "מהי גבורה יהודית בשואה?"</p> <p>טיעון והעלאת מגוון דעות</p> <p>בימת דיון בקבוצות</p> <ul style="list-style-type: none"> כל קבוצה תייצג טענה מנוגדת לטענת קבוצה אחרת - בסוגיות: "האם לצאת מהגטו ליער ולהצטרף אל הפרטיזנים?" "האם לצאת במרד מזוין נגד הנאצים?" "האם לשתף פעולה עם גורמים נאציים לצורך הצלת יהודים?" 	<p>2. עמידה יהודית - "האיברלייבן" ו"קידוש החיים" המאבק לשמירה על צלם אנוש</p> <ul style="list-style-type: none"> פעילות עזרה וסעד חינוך ותרבות לימוד תורה, קיום מצוות ופנייה אל רבנים בשאלות הלכתיות ובהנהגת החיים שו"תים תיעוד "עונג שבת". <p>3. התנגדות מזוינת לנאצים</p> <ul style="list-style-type: none"> מרד מזוין בגטאות ובמחנות (מרד גטו ורשה); שאלת הגיבוי הציבורי; - דילמת העיתוי; פרטיזנים ומחתרות ברחבי אירופה; - הדילמות: "גטו או יער?", סיכון מול סיכוי; - קבוצת העבודה בסלובקיה - הרב וייסמנדל, גיזי פליישמן ותכניות הכופר; - ה"רזיסטנס היהודי" בצרפת; - הוועד להגנת יהודים בבלגיה; - פרשיות הצלה שנויות במחלוקת (קסטנר, ברנד). 	

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
ז. תגובת העולם החופשי נוכח גורל היהודים בשואה (2 שעות) (פרק בחירה)	<p>היכול היה העולם החופשי למנוע את ההשמדה?</p> <ul style="list-style-type: none"> הפער בין מידע ומודעות לפתרון הסופי הדילמה בין סיום מהיר של המלחמה כפתרון למצוקת היהודים לבין השקעת משאבים לחיסול מנגנון ההשמדה אדישות או אנטישמיות של ממשלות ואוכלוסיות - חשש שהמלחמה תיתפס כמלחמה למען היהודים עמדת הצלב האדום, עמדת האפיפיור ויחס כנסיות מקומיות לשאלת העזרה ליהודים. 	<p>טיעון העלאת נקודות מבט שונות</p> <p>הגדרת הבעיה בהקשר לתגובות העולם להשמדת היהודים.</p> <p>הסברת הבעיה מנקודות מבט שונות. כתיבת עמדה אישית מנומקת משלכם לבעיה ולהשלכותיה.</p>	יש לבחור בין פרק ז' לפרק ח'
ח. היהודים בעולם החופשי נוכח גורל אחיהם בשואה. (2 שעות) (פרק בחירה)	<p>היכלו יהודי העולם החופשי לסייע לאחיהם?</p> <ul style="list-style-type: none"> הפער בין מידע ומודעות לשואה- הקושי בתפיסת ממדי הטרגדיה יהדות ארה"ב בין ערבות יהודית לפטריוטיות אמריקאית: - הג'וינט; ועד הרבנים האורתודוקסים; קבוצת ברגסון (הלל קוק), הוועד לפליטי מלחמה. יהודי ארץ ישראל - בין הצלה לבניין הבית הלאומי התגייסות יהודים לצבאות בנות הברית ולצבא האדום. 	<p>טיעון העלאת נקודות מבט שונות</p> <p>הגדרת הבעיה בהקשר לתגובות יהודי העולם החופשי נוכח השמדת היהודים.</p> <p>הסברת הבעיה מנקודות מבט שונות תוך הצדקת נקודות מבט אלו; ניהול ויכוח עם כל אחד מהצדדים שהעלו ונקיטת עמדה שיפוטית ביחס אליו. כתיבת עמדה אישית מנומקת לבעיה ולהשפעותיה. הצגת עמדה מנוגדת לטענה שהעלתה.</p>	
ט. "שארית הפליטה" (פרק בחירה) (3 שעות)	<p>ההתמודדות עם החזרה לחיים</p> <ul style="list-style-type: none"> מחנות העקורים וניסיונות השיקום ניסיונות השיקום בארצות המוצא באירופה הגירה אל מעבר לים - לאוסטרליה, לארגנטינה; תנועת "הבריחה" - ההעפלה לארץ ישראל. 	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>הבאת נימוקיהם של ניצולים שבחרו בהגירה מעבר לים לעומת ניצולים שבחרו לעלות לארץ ישראל.</p>	יש לבחור בין פרק ט' לפרק י'

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>העלאת אפשרויות מגוונות לצורך פתרון בעיה</p> <p>ניסוח בעיות העומדות בפני מי שרוצה לזכור ולהנציח את השואה.</p> <p>הצגת מיזמים שונים שגובשו לשם להנצחת השואה וקרבתיה ודיון ביתרונות ובחסרונות של כל אחד מהם, להתמודדות עם זיכרון השואה.</p>	<p>משמעות זיכרון השואה כ כאירוע בעל משמעות יהודית ואוניברסאלית</p> <ul style="list-style-type: none"> • בין שואה לרצח עם; • לקחי השואה והמניעים לזיכרון; • דפוסי זיכרון גיוון, השתנות ומניפולציה - ערוצי ההתפשטות של העיסוק בשואה בעולם מאז שנות ה-60 של המאה ה-20, בקולנוע, בתאטרון, בספרות, ובמחקר • הכחשת השואה: היקף הטיעונים, המניעים • להכחשה, תפוצת התופעה. 	<p>1. זיכרון השואה והכחשת השואה (נושא לבחירה) (3 שעות)</p>

נושא 5. מיישוב הארץ להקמת מדינה בארץ ישראל (90 שעות)

מבוא

תהליך השיבה לציון והקמת מדינת ישראל, כפי שהתרחש משלהי המאה ה-19, הוא תופעה ייחודית בתולדות עם ישראל. תהליך זה, שהביא להקמת המדינה והאתגרים שעמדו בפני מקימיה, הם הציר המרכזי שסביבו נבנתה יחידה זו. התקופה שבה דן נושא זה היא אמנם פרק קצר בדברי הימים הממושכים של העם בארץ, אך היא אחת התקופות האינטנסיביות ביותר. במיוחד נכונים הדברים לגבי ימי הבית הלאומי, שבהם בתוך זמן קצר ביותר - כשלושים שנה - פיתח היישוב היהודי במקביל את כל מערכות החיים של חברה לאומית מגובשת, והפך מ"בית לאומי" ל"מדינה ריבונית". בנושא זה נעסוק בדרכי התמודדותו של הציבור הציוני-דתי שומר המצוות והמסורת בבואו לקחת חלק בעיצובה ובהגשמת חזונה של התנועה הציונית בארץ ישראל על מנת להעמיק את הבנת התלמידים במשמעות תהליך התפתחות הבית הלאומי והקמת המדינה מתמקד הדיון בסוגיות המרכזיות שעברו כחוט השני במהלך התחדשות היישוב בארץ ישראל כגון: עלייה, התיישבות וביטחון, ובתוך אלה נדונים המאבקים והמתחים החברתיים והרעיוניים שנלוו להקמת המדינה. מוקד לימוד נוסף השזור במסכת ההתרחשויות המוצגת בנושא מתייחס לאירועים האזוריים והגלובליים כגון: מלחמות העולם והשפעתן על המציאות החדשה שנרקמה במזרח התיכון ובארץ ישראל.

הנושא מורכב מארבעה חלקים מרכזיים:

- 5.1 היישוב היהודי בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 עד מלחמת העולם הראשונה
- 5.2 הלאומיות הערבית במזרח התיכון ובארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20
- 5.3 התפתחות הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל
- 5.4 הקמת מדינת ישראל.

נושא 5.1: היישוב היהודי בארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20, עד תום מלחמת העולם הראשונה (16 שעות)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את מאפייני היישוב היהודי בשלהי המאה ה-19 בארץ ישראל, יבחנו את התפתחותו ויעריכו את תרומתו לרציפות היישוב היהודי בארץ.
2. יבינו את חלקם של עולי העלייה הראשונה והשנייה בבניית התשתית לבית הלאומי ויבחנו את הניגודים והמחלוקות בינם לבין "היישוב הישן".
3. יבינו את התפקיד שמילאה בריטניה בהנחת היסודות לבית הלאומי: במתן הצהרת בלפור ובקבלת המנדט על ארץ ישראל.

תכנים

פרקי הלמוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
א. היישוב היהודי לגווניו בארץ ישראל בתקופה העות'מאנית משלהי המאה ה-19 עד תום מלחמת העולם הראשונה (10 שעות)	<p>בין "ישן" ל"חדש" בהתפתחות היישוב בארץ ישראל</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. אוכלוסיית ה"יישוב הישן" לגווניו: <ul style="list-style-type: none"> • העדה האשכנזית הרכבה, כלכלתה, הנהגתה ודרכי ארגונה • העדה הספרדית הרכבה, כלכלתה, הנהגתה ודרכי ארגונה • "היוצאים מהחומות" - מקימי השכונות בירושלים והמושבות ברחבי הארץ 2. אוכלוסיית ה"יישוב החדש" לגווניו: <ul style="list-style-type: none"> • עולי חיבת ציון- העלייה הראשונה • אוכלוסיית ההתיישבות השיתופית והסוציאליסטית בימי העלייה השנייה • עליית התימנים, בין עליית 'חיבת ציון' לעלייה השנייה. 	<p>השוואה - הדומה והשונה בין הקבוצות השונות ב"יישוב הישן" לפי תבחינים שיקבעו התלמידים.</p> <p>טיעון</p> <p>ניהול דיון וניסוח חוות דעת בסוגיה האם היוצאים מהחומות ומתיישבי המושבות תרמו להתפשטות "הישן" או להתחלת "החדש"?</p> <p>השוואה</p> <p>השוואה לפי תבחינים שיקבעו התלמידים בין אנשי "העלייה הראשונה" לאנשי העלייה השנייה".</p>	מתבסס על הנושאים "חיבת ציון" ו"הזרמים בתנועה הציונית" כפי שנלמדו בפרקים קודמים.

חזרה לתוכן

פרקי הלמוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<p>3. בין מסורת לחידוש סוגיות בשאלת אופיו של "היישוב החדש"; בחירה ועיון בהעמקה בוויכוח על אופיו של ה"יישוב החדש" בשתיים מתוך שש הסוגיות האלו:</p> <ul style="list-style-type: none"> • החינוך בין קודש לחול - גימנסיה "הרצליה" וביה"ס "תחכמוני"; - כי"ח ותלמודי התורה הספרדיים. • תחיית השפה העברית- בן יהודה, מלחמת השפות; • הצביון הדתי של היישוב - "פולמוס השמיטה" ו"פולמוס גדרה" - מינוי רבנים ביישוב החדש: מינוי הרב קוק כרבם של יפו והמושבות, מינוי הרב עוזיאל כחכם באשי של יפו- תל אביב - ניסיונות לקירוב חילונים - מסע הרבנים למושבות • היחסים בין העדות: התימנים במושבות וביישובי העלייה השנייה • דרכים שונות בבניין החברה והיישוב: - "החלוקה" מול פרודוקטיביזציה - איכרי העלייה הראשונה מול תנועות הפועלים • מעמד הנשים: השכלת בנות, מעמד הפועלות והמתיישבות. 	<p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> • יש היסטוריונים הטוענים כי עליית התימנים איננה שייכת מבחינת מאפייניה ל"יישוב החדש"; קביעת עמדה תוך הבאת נימוקים וראיות. <p>טיעון ומגוון נקודות מבט</p> <p>"בימת דיון" -שחזור הדיון באחת הסוגיות. בסוגיה הנבחרת - הצגת העמדה של כל אחד מהצדדים בוויכוח, זה לעומת זה, קביעת עמדה ונימוקה.</p> <p>לדוגמה: בפולמוס השמיטה - עמדת המתנגדים ל"היתר המכירה" לעומת עמדת המצדדים ב"היתר המכירה".</p> <p>גיבוש עמדה מנומקת</p> <p>גיבוש עמדה מנומקת בשאלה האומנם היה "היישוב הישן" ישן, ו"היישוב החדש" חדש? ניסוח נימוקים תוך שימוש בראיות ובהסברים.</p>	פעילות מסכמת

פרקי הלמוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>2. היישוב היהודי במעבר משלטון עות'מאני לשלטון המנדט הבריטי (6 שעות)</p>	<p>תרומת המנדט להנחת היסודות לבית הלאומי היהודי</p> <p>1. הצהרת בלפור ומשמעותה על רקע האינטרסים הבריטיים במזה"ת (הסכם סיקס פיקו, מכתבי מק-מהון הסכם פייסל-וייצמן).</p> <p>2. כינון המנדט הבריטי על ארץ ישראל</p> <p>ייחודו של המנדט הבריטי על ארץ ישראל מנדט סוג A והמחויבויות הבריטיות כלפי הבית הלאומי (ועידת סן-רמו): מתן אפשרות לעלייה, הקצאת קרקעות, פיתוח הארץ והעבודות הציבוריות.</p>	<p>ניתוח, מיזוג, הסקת מסקנות</p> <ul style="list-style-type: none"> ניתוח "הצהרת בלפור" והסקת מסקנות בדבר עמדת בריטניה כלפי הקמת הבית הלאומי. <p>שאלת שאלות</p> <p>קריאת מכתבי מק-מהון והצגת שאלות בדבר מחויבות בריטניה כלפי הקמת הבית הלאומי;</p> <p>ניתוח, מיזוג והסקת מסקנות</p> <p>ניתוח סעיפים מתוך כתב המנדט הבריטי על ארץ ישראל והסקת מסקנות בדבר המחויבות הבריטית כלפי הקמת הבית הלאומי.</p>	

נושא 5.2: הלאומיות הערבית במזרח התיכון ובארץ ישראל בשלהי המאה ה-19 ובראשית המאה ה-20 (4 שעות)

מטרות

התלמידים:

1. יכירו את הגורמים שהביאו להתפתחות הלאומיות הערבית המודרנית במזרח התיכון ובארץ ישראל.

פרקי לימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>א. צמיחת מדינות הלאום הערביות במזרח התיכון. (2 שעות)</p>	<p>הגורמים להתעוררות הלאומיות הערבית המודרנית במזרח התיכון</p> <ul style="list-style-type: none"> קיום זהות ערבית מקומית (פרטיקולרית) לצד זהות לאומית כלל-ערבית (פאן-ערביות) חדירת הרעיון הלאומי המודרני לעולם הערבי חלוקת המזרח התיכון בין המעצמות פיצול האומה הערבית ליחידות מדיניות במזה"ת בעקבות מלחמת העולם הראשונה: <ul style="list-style-type: none"> הקמת אמירות עבר הירדן ממשל פייצל בדמשק וקריסתו 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>זיהוי עקרונות הלאומיות כפי שהם באו לידי ביטוי בתהליך התגבשות הזהות הלאומית הערבית במזרח התיכון ובארץ ישראל.</p> <p>קריאת מפה והסקת מסקנות</p> <p>ניתוח מפות והסקת מסקנות לגבי השינויים שחוללה מלחמת העולם הראשונה בעולם הערבי.</p>	<p>לימוד נושא זה יתבסס על ידע קודם בנושא "הלאומיות המודרנית". כמו כן אפשר לשלבו כחלק מפרק ג' "העימות הערבי-יהודי עד מלחמת העולם השנייה". בנושא 4.3.</p>

פרקי לימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ב. צמיחת הזהות הלאומית של ערביי ארץ ישראל (2 שעות)</p>	<p>הגורמים להתחזקות זהות לאומית ערבית פלסטינית בארץ ישראל</p> <ul style="list-style-type: none"> • קיום מרכיבי זהות אחדים בקרב ערביי ארץ ישראל קודם למלחמת העולם הראשונה: זהויות דתיות, זהות עות'מאנית, זהות ערבית, זהויות משפחתיות ואזוריות - "סוריה הגדולה" • קביעת גבולות ארץ ישראל עם תום מלחמת העולם הראשונה • דילמות בשאלת הזהות של הערבים בארץ ישראל עם תום המלחמה: "פלסטיין" או "סוריה הגדולה" • הקמת בית לאומי יהודי בארץ ישראל • ההגירה הערבית לא"י בתקופת המנדט. 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>ניתוח הגורמים שהביאו להתחזקות הזהות הלאומית הערבית בארץ ישראל</p> <ul style="list-style-type: none"> • זיהוי סיבות ותוצאות (שלושה רכיבים לפחות) <p>העלאת מגוון נקודות מבט.</p> <p>הצגת שתי נקודת המבט הערביות בשאלת הזהות: "פלסטיין" או סוריה הגדולה"</p>	

נושא 5.3: התפתחות הבית הלאומי היהודי בארץ ישראל (32 שעות)

מטרות

1. הכרת מוסדות היישוב ומפלגותיו והבנת תרומתם להכנת התשתית למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית
2. הבנת התפקיד שמילאו העלייה וההתיישבות בבניית הבית הלאומי
3. הכרת האתגרים והקשיים שעמדו בפני החלוצים הדתיים בהשתלבותם במפעל הציוני, בחינת דרכי התמודדותם והערכת תרומתם לבניין הבית לאומי וצביונו;
4. הבנת הסיבות לעימות הערבי-יהודי בארץ ישראל והשלכותיו על הבית הלאומי
5. הבנת השינויים שחלו במדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי והבנת תגובות היישוב היהודי על השינויים הללו.

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>א. מוסדות היישוב היהודי בארץ ישראל (4 שעות)</p>	<p>דרכי מימוש האוטונומיה היהודית</p> <p>א. הקמת מוסדות שלטון: כנסת ישראל, הוועד הלאומי, הרבנות הראשית- (מחכם באשי לשני רבנים ראשיים) ועדי הקהילות; מוסדות לייצוג העם היהודי - הסוכנות היהודית.</p> <p>ב. כינון שיטת בחירות דמוקרטיות: המאבק על זכות הבחירה לנשים; מפלגות וגושים פוליטיים ביישוב: הגוש הפועלי, הגוש הדתי, הגוש האזרחי, הארגונים והמפלגות העדתיות.</p>	<p>הצגת המידע והידע בדרכים מגוונות</p> <p>הצגת מבנה מוסדות היישוב ותפקידם בדרך ייצוג מתאימה.</p> <p>הסברת הבחירה בדרך הייצוג שנבחרה.</p> <p>הצדקת הידע והערכתו</p> <p>בחינת ההנחה שמוסדות השלטון ביישוב היוו תשתית למדינת ישראל כמדינה יהודית ודמוקרטית.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> הצגת טיעונים בעניין זכות הבחירה לנשים מנקודות המבט של תומכיה ומתנגדיה. <p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> בימת דיון בסוגיה במי לבחור לאספת הנבחרים. הצגת עמדות מנוגדות, מנומקות, על ידי קבוצות תלמידים; הנמקה - מתוך קטעי מקור ומידע ממצען של המפלגות השונות. 	

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ב. העלייה לארץ ישראל וההתיישבות בה (10 שעות)</p>	<p>העלייה וההתיישבות כמגשימות החזון הציוני</p> <p>1. מטרות העלייה וההתיישבות הציונית</p> <ul style="list-style-type: none"> הקמת מדינה יהודית שיבת העם לארצו ו"גאולת הארץ" פתרון מצוקות העם - הפיזית והרוחנית סולידריות כלל-יהודית בבניין הארץ (הון לאומי) <p>יצירת "רוב יהודי" בארץ ישראל.</p> <p>2. דילמות במדיניות העלייה וההתיישבות של התנועה הציונית והנהגת היישוב: בחירה בין דילמות בנושאי העלייה לבין דילמות בנושאי ההתיישבות.</p> <ul style="list-style-type: none"> סדרי עדיפויות ושיקולי דעת בהעלאת עולים ארצה. <ul style="list-style-type: none"> הרקע לעלייה: עולים מתוך אידיאולוגיה מצד אחד ומהגרים מתוך כורח המצב בארצות המוצא מהצד האחר. השליטה בעלייה ככלי לעיצוב יחסי הכוחות הפוליטיים בארץ סדרי עדיפויות ושיקולי דעת בדפוסי התיישבות ובמיקום היישובים <ul style="list-style-type: none"> התיישבות חקלאית-שיתופית לצד התיישבות עירונית ופיתוח התעשייה הוויכוח סביב השיטה החברתית-כלכלית הראויה: כלכלה חופשית או כלכלה סוציאליסטית, הון פרטי או הון לאומי? 	<p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>זיהוי הזרמים בתנועה הציונית שתמכו במיוחד בכל אחת מהמטרות.</p> <p>פתרון בעיה</p> <p>ניסוח דילמה שהייתה עשויה לעמוד בפני מנהיגי היישוב בנושאים אלה:</p> <ul style="list-style-type: none"> סדרי עדיפויות בהעלאת עולים; סדרי עדיפויות בהקצאת משאבים להתיישבות. סימוכין שידגישו את הצדדים השונים של הדילמה. הצעות מנומקות על סמך ראיות ממקורות המידע שנלמדו לפתירת הדילמות. <p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> "מי שעלו לארץ מתוך כורח המצב בארצות מוצאם ולא מתוך אידיאולוגיה ציונית הם מהגרים". התייחסויות שונות לטענה; הסברתה על סמך טיעונים תומכים וטיעונים מתנגדים. 	<p>לימוד נושא זה, יתבסס על ידע קודם על אודות ההבדלים בין הזרמים בתנועה הציונית.</p>

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>טיעון</p> <p>ויכוח מנומק בין איש תנועת "החלוץ" הכללית לבין חלוץ דתי, בדבר הצורך בהקמת מסגרת נפרדת לחלוצים הדתיים. הנמקות לכאן ולכאן.</p> <p>הסקת מסקנות</p> <p>- ניתוח מקורות והסקת מסקנות על אודות החידוש שבהשקפת עולמו של "הפועל המזרחי".</p> <p>העלאת אפשרויות מגוונות לפתרון בעיה</p> <p>אילו אתגרים עמדו בפני שליחים שיצאו להכשרות בארצות האסלאם? הצעת דרכים להתמודדות עם האתגרים שנמנו.</p> <p>הסקת מסקנות</p> <p>ניתוח מפות התיישבות וניתוח טבלאות נתוני עלייה לאורך תקופת המנדט; הסקת מסקנות לגבי תרומת העלייה וההתיישבות להגשמת מטרות התנועה הציונית.</p>	<p>3. מפעלי העלייה וההתיישבות לגוניהם האידיאולוגיים בשנות העשרים והשלושים של המאה העשרים (בחירה בין ניתוח נתוני גלי העלייה לבין ניתוח נתוני מפעלי ההתיישבות);</p> <ul style="list-style-type: none"> • הקמת תנועת "החלוץ" וההכשרות להגשמת ערכי הציונות - החלוץ הדתי; הפועל המזרחי - הקיבוץ הדתי - ההכשרות החלוציות בארצות האסלאם. • גלי העלייה, ייחודם, תרומתם לבניין הבית הלאומי ולאופיו: - "העלייה השלישית", "העלייה הרביעית", "העלייה החמישית", (עליית הצלה, עליית הנוער) - העלייה מארצות האסלאם. • מפעלי ההתיישבות עירוניים וכפריים 	

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
ג. העימות הערבי-יהודי עד מלחמת העולם השנייה (10 שעות)	<p>השפעות העימות על היישוב היהודי ועל הערבים בארץ ישראל.</p> <p>1. ביטויי העימות: מאורעות 1920, 1921, 1929, 1936 עד 1939 - גורמים ומאפיינים;</p> <p>2. המדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי- הנסיגה מהתחייבויות לבית הלאומי: מעלייה פתוחה לַמְכָסוֹת (סרטיפיקטים) ולספרים לבנים; מהתחייבות להקצאת קרקעות לחוקי הקרקעות והגבלת ההתיישבות היהודית.</p> <p>3. השפעות העימות על היישוב היהודי:</p> <ul style="list-style-type: none"> • מדיניות הביטחון של היישוב: - הקמת "כוח המגן" והוויכוח על דרכי התגובה האסטרטגיות של "יישובי חומה ומגדל" - עיצוב גבולות המדינה שבדרך "ה-N- ההתיישבותי") • כלכלת היישוב: - הקמת משק כלכלי נפרד (תוצרת הארץ, נמל תל-אביב) • היווצרות עימות פוליטי גובר מול שלטונות המנדט. 	<p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>השוואה בין המאורעות לפי: גורמים, ביטויי אלימות והיקף המאורעות;</p> <p>הסקת מסקנות על כיוון התפתחות הסכסוך . (הסלמה או מציאת פתרון)</p> <p>השוואה והסקת מסקנות</p> <p>עריכת השוואה בין התחייבויות הבריטים כלפי הבית הלאומי ב"הצהרת בלפור" וב"כתב המנדט" לבין האמור ב"ספרים הלבנים",</p> <p>הסקת מסקנות לגבי השינוי בעמדת בריטניה כלפי הקמת הבית הלאומי.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>הבאת נקודות המבט של ההגנה מול ארגוני הפורשים בסוגיית התגובות הראויות על המאורעות כגון "הבלגה" או "תגובה".</p> <p>טיעון</p> <p>ניסוח טענות מנומקות "בעד" או "נגד" הקמת משק כלכלי יהודי נפרד .</p> <p>שאלת שאלות</p> <p>אילו שאלות עולות עם קריאת המידע על התערערות מצב היהודים בארצות האסלאם בעקבות החמרת הסכסוך הערבי יהודי בארץ ישראל.</p>	יש להיעזר בנלמד בפרקים הקודמים על אודות המדיניות הבריטית כלפי הבית הלאומי.

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<p>4. התערערות מצב היהודים בארצות האסלאם</p> <p>5. השלכות העימות על ערביי ארץ ישראל:</p> <p>במישור האידיאולוגי - חיזוק התודעה הלאומית הפלסטינית, במישור המעשי - התפוררות חברתית, שבר מנהיגותי, פגיעה בכוח הלחימה.</p> <p>6. ניסיונות לפתרון הקונפליקט</p> <ul style="list-style-type: none"> • הצעות מדיניות לפתרון הקונפליקט ותגובות היישוב היהודי והערבי להצעות אלו: • מזינה דו-לאומית, חלוקת הארץ וקנטוניזציה, הצעת הבריטים - ועדת פיל - הצעת החלוקה. • ניסיונות היזכרות בין מנהיגים יהודים וערבים-שיחות עם מנהיגים ערבים, הקמת תנועת "ברית שלום". 	<p>העלאת מגוון דעות</p> <p>ניסוח חוות דעת בסוגיה:</p> <p>האם המאורעות סייעו לערביי ישראל לקדם את מטרותיהם הלאומיות? הנמקת חוות הדעת.</p> <p>הגדרת בעיות ומגוון פתרונות</p> <p>ניסוח הבעיה אותה ניסו השלטונות הבריטיים לפתור וניהול דיון ביתרונות ובחסרונות של כל אחת מההצעות המדיניות ליישוב הסכסוך היהודי-ערבי.</p> <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>ניסוח דעות המתנגדים והתומכים בכל אחת מההצעות לניסיון היזכרות עם ההנהגה הערבית.</p>	
<p>ד. היישוב היהודי בארץ ישראל בזמן מלחמת העולם השנייה (3 שעות)</p>	<p>הדילמות ביישוב נוכח המלחמה והשואה</p> <p>1. שיתוף פעולה עם הבריטים בצד מאבק בהם:</p> <ul style="list-style-type: none"> • תכניות פעולה מול האיום הגרמני על ארץ ישראל - הקמת הפלמ"ח, "מצדה על הכרמל" - ההתגייסות לצבא הבריטי והקמת הבריגדה. <p>2. המאבק בהגבלות הבריטים על העלייה וההעפלה, הכרזת המרד של האצ"ל והלח"י.</p>	<p>גיבוש עמדה מנומקת</p> <p>העלאת טענות מבוססות וגיבוש עמדה מנומקת בסוגיית שיתוף הפעולה של היישוב היהודי עם הבריטים בימי מלחמת העולם השנייה.</p>	

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
ה. מדינה בדרך - היישוב היהודי בארץ ישראל 1945 - 1947 (5 שעות)	<p>מה הביא לסיום המנדט הבריטי על ארץ ישראל מי "גירש" את הבריטים?</p> <p>1. מאבק היישוב לגוונו במדיניות הבריטית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • בהתיישבות כגון: (גוש עציון; י"א הנקודות) • ה"העפלה" - העלייה הבלתי- לגלית בנתיבי הים והיבשה מאירופה ומארצות האסלאם. • המאבק הצבאי: - הפורשים - האצ"ל והלח"י ומאבקם בבריטים - "תנועת המרי" ופירוקה <p>2. כישלון הניסיונות המדיניים לשינוי "מדיניות הספר הלבן" לאחר מלחמת העולם השנייה: ועדת החקירה האנגלו- אמריקנית ותוצאותיה</p> <p>3. הנסיבות הבין-לאומיות</p> <ul style="list-style-type: none"> • דה-קולוניזציה ושיקולי בריטניה כמעצמה קולוניאלית נחלשת; • ראשית המלחמה הקרה. <p>4. מסירת המנדט לאו"ם</p> <ul style="list-style-type: none"> • ועדת אונסקו"פ - "הצעת החלוקה" • החלטת האו"ם מכ"ט בנובמבר על חלוקת א"י לשתי מדינות. 	<p>ייצוג המידע והידע בדרכים מגוונות</p> <p>הצגת הגורמים והתהליכים שהביאו לסיום המנדט הבריטי תוך הבלטת היחס וההיררכיה בין הגורמים השונים.</p> <p>ייצוג התוכנות שהושגו בשאלה זו באמצעות דרך ייצוג שבה בחרו הלומדים.</p> <p>מתן הסבר מדוע נבחרה דווקא דרך זו להצגת הנושא.</p> <p>העלאת השערות</p> <p>האם יכלה בריטניה למנוע את סיום המנדט?</p>	<p>חזרה חלקית על מה שנלמד בסעיף קודם לצורך חידוד הסוגיה המרכזית לדיון.</p>

נושא 5.4: מדינת ישראל

מטרות

התלמידים:

1. יבינו את המהלכים המדיניים והצבאיים שהביאו לכינון מדינת ישראל
2. יכירו את גלי העלייה השונים ואת תכניות ההתיישבות ויבינו את השפעתם על עיצוב פני המדינה והחברה בישראל
3. יבינו את משמעות "עקרון הממלכתיות" שעיצב בן-גוריון ויבחנו את השלכותיו על עיצוב דמות המדינה
4. יכירו את ביטויי הסכסוך הישראלי-ערבי לגונויו, יבינו את גורמיו ויבחנו את הניסיונות לפותרו
5. יבחנו אירועים מרכזיים, המשקפים מתחים בחברה הישראלית שבאים לידי ביטוי בוויכוח על צביונה
6. יבינו את חשיבותם של יחסי החוץ בין מדינת ישראל ובין מדינות העולם לקיומה של מדינת ישראל כמדינה ריבונית
7. יבינו את משמעותם של הקשרים בין מדינת ישראל ובין יהדות התפוצות למעמדה של ישראל כמדינה יהודית.

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
א. הקמת מדינת ישראל (6 שעות)	<p>מה הביא לכינון המדינה</p> <p>1. קבלת ההחלטה מכ"ט בנובמבר על ידי היישוב היהודי בארץ ישראל;</p> <p>2. מלחמת העצמאות שלב א'</p> <ul style="list-style-type: none"> הסירוב הערבי להחלטת כ"ט בנובמבר ופרוץ המלחמה בין ערביי ארץ ישראל ליישוב היהודי. <p>3. הכרזת העצמאות: לכטים ולחצים ערב הכרזת העצמאות:</p> <ul style="list-style-type: none"> איום הפלישה של מדינות ערב לארץ ישראל ושאלת מוכנות היישוב לחץ מצד ארה"ב לדחיית מועד הקמת המדינה. <p>4. מלחמת העצמאות שלב ב'</p> <ul style="list-style-type: none"> מול מדינות ערב ממבצעי ההתגוננות להתקפה היזומה ולקביעת עובדות בשטח. <p>5. תוצאות המלחמה</p> <ul style="list-style-type: none"> בעיית הפליטים פליטים יהודים מארצות ערב הסכמי שביתת הנשק וקביעת גבולות המדינה. 	<p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <ul style="list-style-type: none"> ניהול דיון שישקף את העמדות בחברה הערבית בשאלה: "האם לקבל את הצעת החלוקה או להילחם בה?". הצגת עמדות מנוגדות וביסוסן באמצעות מסמכים ועדויות שברשות התלמידים. <p>טיעון</p> <ul style="list-style-type: none"> ניהול "בימת דיון" בסוגיה " האם להכריז על הקמת המדינה?" הצגת עמדות מנוגדות וביסוסן על מקורות שברשות התלמידים. <p>ייצוג המידע ו הידע בדרכים מגוונות</p> <p>מציאת דרכים להצגת מהלכיה של מלחמת העצמאות בשני שלביה, ולציון נקודות המפנה המרכזיות שחלו בה.</p> <p>טיעון</p> <p>ניסוח עמדה בשאלה באיזו מידה נכון הביטוי "איכות מול כמות" לגבי התמודדות הכוח העברי בשני שלבי המלחמה?</p> <p>הבאת נימוקים וראיות לעמדה שנוסחה.</p> <p>זיהוי רכיבים וקשרים</p> <p>בחינת התחומים שבהם השפיעו תוצאות מלחמת העצמאות על חייה של מדינת ישראל עד ימינו.</p>	<p>לפחות שתי עמדות</p> <p>לפחות שתי עמדות</p>

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>ב. כינון השלטון במדינת ישראל הריבונית (4 שעות)</p>	<p>מימוש הריבונות ועיצוב הריבונות</p> <p>א. כינון מוסדות השלטון; ב. הקמת צבא ההגנה לישראל כצבא העם ג. בן גוריון ועיצוב התפיסה הממלכתית:</p> <ul style="list-style-type: none"> פירוק המחתרות, - פרשת "אלטלנה", פירוק הפלמ"ח מדיניות ההסדריות ביחסי דת ומדינה. ביטול הזרמים בחינוך והקמת החינוך הממלכתי לגווי. 	<p>הבעת דעה מנומקת</p> <p>ניסוח טענה המנמקת את תפיסתו הממלכתית של בן גוריון כפי שבאה לידי ביטוי באחת מהפעולות הבאות:</p> <ul style="list-style-type: none"> ביטול הזרמים בחינוך והקמת החינוך הממלכתי לגווי.(הקמת החינוך הממלכתי דתי) פרשת אלטלנה פירוק הפלמ"ח <p>העלאת מגוון נקודות מבט</p> <p>ניסוח טענות מנקודת מבטם של מתנגדי בן - גוריון לאחת מפעולותיו.</p>	<p>מוסדות השלטון נידונים בהעמקה בלימודי האזרחות, כאן הדגש הוא על משמעותם ההיסטורית לכינון המדינה.</p>

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
ג. עלייה, קליטה והתיישבות במדינת ישראל (10שעות)	<p>השפעות העלייה וההתיישבות על עיצוב פני המדינה</p> <p>בחירה בין התמקדות בנושא העלייה לבין התמקדות בנושאי התיישבות</p> <p>1. "העליות" בעשורים הראשונים לאחר קום המדינה:</p> <ul style="list-style-type: none"> העליות ומאפייניהן: <ul style="list-style-type: none"> גלי העליות עד 1951 גלי העליות 1953-54 ואילך דילמות במדיניות העלייה והקליטה: <ul style="list-style-type: none"> בין "עלייה חופשית, ל"עלייה מסוּגת" וביניהן לבין "עליות חירום". מגבלות תשתית הקליטה: המצב הכלכלי ומדיניות הצנע גודל אוכלוסיית העולים ביחס למספר אנשי היישוב דרכי יישוב העולים והעסקתם: <ul style="list-style-type: none"> מחנות העולים, המעברות, עיירות הפיתוח. העליות בשנות ה-70 ובשנות ה-90 של המאה העשרים: <ul style="list-style-type: none"> היקף כל עלייה ומאפייניה מבצעים ומאבקים לעלייה מברית המועצות; מבצעי העלייה מאתיופיה העלייה מארצות הרווחה. 	<p>העלאת מגוון דעות</p> <p>התייחסות לדילמה: "עלייה חופשית מול עלייה מסוּגת".</p> <p>העדפת עמדה אחת מהשתיים;</p> <p>ניסוח טיעונים ונימוקים מבוססים.</p> <p>השוואה</p> <p>השוואה בין עליות שנות ה-70 וה-90 במאה הקודמת לבין העליות בעשורים הראשונים שלאחר קום המדינה והסקת מסקנות לגבי המשכיות והשוני בהתמודדות המדינה בתחום העלייה. מבחינת היקף העלייה, דרכי העלייה, דפוסי הקליטה, יחס החברה הישראלית לעולים.</p> <p>העלאת מגוון דעות</p> <p>ניהול דיון בדילמה של פיזור העולים באזורי הספר הלא- מיושבים מול יישובם במרכז הארץ.</p> <p>הצגת עמדה תוך הבאת נימוקים מבוססים.</p>	<p>בדרך זו של העלאת מגוון דעות אפשר לעסוק בכל אחת מהדילמות שבסעיף זה.</p> <ul style="list-style-type: none"> - באחת משתי קבוצות יידונו סוגיות ודילמות בנושאי התיישבות ובאחרת נושאי עלייה. לאחר מכן כל קבוצה תציג את מסקנותיה בפני הקבוצה האחרת. בדרך דומה למתוארת לעיל אפשר לעסוק בכל אחת מהדילמות שבסעיף זה.

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
		<p>2. ההתיישבות מקום המדינה עד סוף שנות השבעים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • גורמים ודילמות בעיצוב מדיניות ההתיישבות <ul style="list-style-type: none"> - עיצוב וייצוב גבולות המדינה הוויכוח סביב קו ירוק או קו סגול - פיזור אוכלוסין - הפרחת השממה - ביטחון. • מפעלי התיישבות מרכזיים של המדינה: <ul style="list-style-type: none"> יישוב הנגב; יישוב הגליל; הקמת עיירות הפיתוח; התיישבות ביש"ע לאחר מלחמת ששת הימים 	
<p>הקונפליקטים החברתיים וביטוייהם הפוליטיים נידונים בהעמקה בלימודי האזרחות. כאן ניתנת המסגרת ההיסטורית להבנת צמיחתם.</p>	<p>זיהוי רכיבים וקשרים זיהוי קשרים בין מה שהתרחש בראשית ימיה של המדינה בסוגיית צביונה היהודי לבין תופעות ואירועים בימינו.</p> <p>טיעון ניסוח טיעוני המתנגדים לקבלת שילומים מגרמניה וטיעוני התומכים בהסכם, תוך הבאת ראיות ונימוקים.</p> <ul style="list-style-type: none"> • נקיטת עמדה אישית מנומקת . <p>טיעון ניסוח טענות הקיפוח החברתי והקיפוח העדתי שהעלו המפגינים בוואדי סאליב וה"פנתרים השחורים"; נקיטת עמדה אישית מנומקת נוכח טיעוניהם ונוכח הדרך שבה פעלו.</p>	<p>קונפליקטים מרכזיים על עיצוב דמותה של החברה הישראלית</p> <p>יש לבחור בשלושה קונפליקטים ולדון בהם בהעמקה.</p> <ul style="list-style-type: none"> • הוויכוח על הצביון היהודי של המדינה • ביטויי המאבק בשנות החמישים בעניין "מיהו יהודי" ובעניין "אופי השבת" במדינת ישראל. • תודעת השואה וניצוליה <ul style="list-style-type: none"> - הוויכוח על השילומים מגרמניה - פרשת קסטנר - משפט איכמן. 	<p>ד. החברה הישראלית (5 שעות)</p>

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
	<ul style="list-style-type: none"> • הפער העדתי והמאבקים לשוויון : - אירועי ואדי סאליב; - "הפנתרים השחורים" מיעוטים אזרחי מדינת ישראל מדיניות הממשל הצבאי 1948 - 1966 והשפעתה על יחס החברה הערבית למדינת ישראל. 	<p>העלאת מגוון דעות</p> <p>ניסוח טיעוני המתנגדים להטלת "הממשל הצבאי" על ערביי ישראל וטיעוני התומכים בו, תוך הבאת ראיות ונימוקים לדעות השונות.</p>	

הערות	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	פרקי הלימוד
	<p>השוואה (דומה והשונה) והסקת מסקנות השוואה בין המלחמות וביטויי הסכסוך לפי תבחינים כגון: גורמים, תוצאות השפעות. הסקת מסקנות הנובעות מההשוואה על מערכת היחסים בין מדינות ערב למדינת ישראל.</p> <p>הסקת מסקנות ניתוח סעיפים מתוך האמנה הפלסטינית ואמנת החמאס והסקת מסקנות לגבי יחסם של אש"ף ושל החמאס למדינת ישראל.</p> <p>טיעון גיבוש עמדה מנומקת קיום "בימת דיון" בסוגיית הפיתרון הטוב ביותר לסכסוך בין ישראל לעולם הערבי; הצגת עמדה מנומקת מבוססת על ראיות והסברים מתוך מקורות היסטוריים.</p>	<p>דרכי ההתמודדות בין מלחמה לפתרון מדיני</p> <p>1. הסכסוך בין מדינות ערב לישראל</p> <ul style="list-style-type: none"> • מקום המדינה עד סוף שנות השבעים של המאה העשרים. • התנגדות מדינות ערב לקיומה של מדינת ישראל והחתימה לחיסולה ולהקמת מדינה פלסטינית על אדמתה. • מלחמות בין ישראל ומדינות ערב לאחר קום המדינה: סיני, ששת הימים ויום הכיפורים. <p>2. הסכסוך הפלסטיני-ישראלי</p> <ul style="list-style-type: none"> • בעיית הפליטים • התארגנות הפלסטינים במדינות ערב לאחר מלחמת העצמאות למאבק במדינת ישראל - ייסוד הפת"ח ב - 1959, - הקמת אש"ף ב - 1964, האמנה הפלסטינית ומטרותיה. - אמנת החמאס ב - 1988. <p>השפעת מלחמת ששת הימים על הסכסוך הפלסטיני-ישראלי.</p> <p>3. יוזמות מדיניות משנות ה - 70 ואילך לפתרון הסכסוך הערבי-ישראלי והבעיה הפלסטינית:</p> <ul style="list-style-type: none"> • הסכמי השלום עם מצריים וירדן. • ניסיונות לפתרון מדיני של הסכסוך הישראלי-פלסטיני (הסכם אוסלו). 	<p>ה. יחסי מדינת ישראל העולם הערבי (10 שעות)</p>

פרקי הלימוד	סוגיה מרכזית ומוקדי הוראה	דוגמאות לפיתוח מיומנויות חשיבה	הערות
<p>1. מדיניות החוץ של מדינת ישראל (3-4 שעות) (פרק בחירה)</p>	<p>תפקיד מדיניות החוץ בשמירת הריבונות הישראלית.</p> <ul style="list-style-type: none"> ישראל בין הגושים-בין מזרח למערב יחסי ישראל ומדינות אירופה (בריטניה, צרפת וגרמניה) יחסי ישראל והאיחוד האירופי יחסי ישראל עם ארצות הברית יחסי ישראל והעולם השלישי. 	<p>חקר</p> <p>עבודת חקר קבוצתית בנושא: "בחינת יחסי החוץ של מדינת ישראל עם אחת המדינות או עם אחד הגושים בעולם." גיבוש עמדה מנומקת בסוגיה "האם יחסי חוץ הינם מקור עוצמה או גורם חולשה של מדינה?"</p>	
<p>2. יחסי ישראל והתפוצות (3-4 שעות) (פרק בחירה)</p>	<p>דילמות ביחסי הגומלין</p> <ul style="list-style-type: none"> תפוצות ישראל <ul style="list-style-type: none"> - הכרת מרכזים יהודים בני זמננו - הכרת ארגונים יהודיים ופועלם - תופעת ההתכולות. קשרי הגומלין בתחומים אלה: עלייה והתיישבות; כלכלה; חינוך התחום הפוליטי-מדיני. דילמות: <ul style="list-style-type: none"> - חילוקי דעות בסוגיית ההכרה בזרמים הדתיים - מידת המעורבות וההתערבות במדיניות הישראלית - סוגיות של נאמנות כפולה - מרכז ותפוצות או "ארץ ישראל ובבל" חדשות? 	<p>העלאת מגוון דעות</p> <p>הצגת עמדות שונות ביחס לדילמה הקשורה ליחסי ישראל והתפוצות. כל קבוצה תציג את עמדות חבריה בקשר לדילמה אחת, ואת חילוקי הדעות בין חברי הקבוצה.</p>	